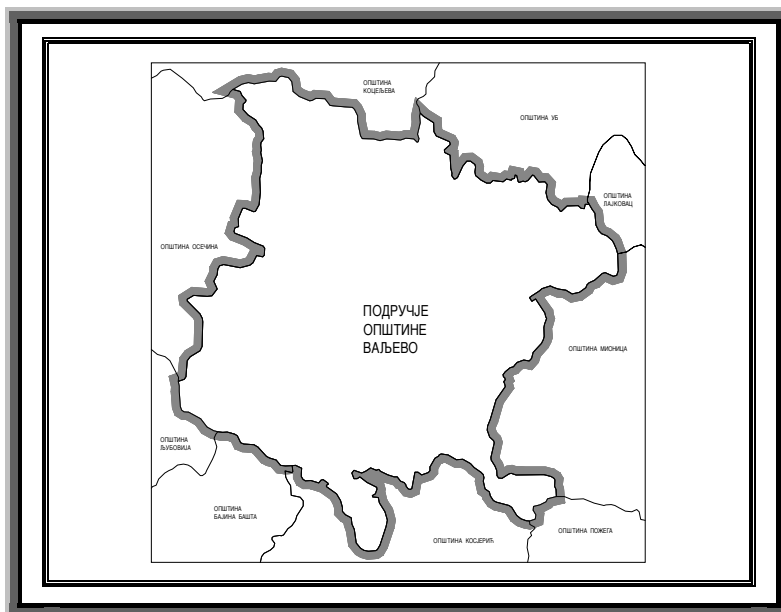

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Скупштина општине Ваљево

ПРОСТОРНИ ПЛАН ОПШТИНЕ ВАЉЕВО

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

ИНСТИТУТ ЗА АРХИТЕКТУРУ И УРБАНИЗАМ СРБИЈЕ
INSTITUTE OF ARCHITECTURE AND URBAN&SPATIAL PLANNING OF SERBIA

У Београду, маја 2005.године

ПРОСТОРНИ ПЛАН
ОПШТИНЕ ВАЉЕВО

**СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА, УРЕЂЕЊА
И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА**

Наручилац:

Скупштина општине Ваљево

др Јован Томић, председник Општине

Извршилац:

Институт за архитектуру и урбанизам Србије

др Ненад Спасић, директор

САДРЖАЈ:

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ.....	1
I ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА И СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА.....	3
1. ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА	3
2. СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА	3
II СТРАТЕГИЈА ЗАШТИТЕ И КОРИШЋЕЊА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА.....	5
1. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ.....	5
1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	5
1.2. Циљ	5
1.3. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ	5
1.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	6
2. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ШУМА И ШУМСКОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ЛОВСТВА (КАРТА 1).....	7
2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	7
2.2. Циљеви газдовања шумама и узгоја дивљачи.....	8
2.3. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ШУМА И ШУМСКИХ ЗЕМЉИШТА, УЗГОЈ ДИВЉАЧИ И РАЗВОЈ ЛОВСТВА.....	8
2.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	9
3. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ВОДА И РАЗВОЈ ВОДОПРИВРЕДНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (КАРТА 2).....	9
3.1. ОЦЕНА СТАЊА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА	9
3.2. Циљеви	10
3.3. РАЗВОЈ ВОДОПРИВРЕДНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	10
3.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	11
III СТРАТЕГИЈА ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА	12
1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	12
2. Циљеви ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА.....	12
3. РАЗВОЈ И РАЗМЕШТАЈ ИНДУСТРИЈЕ И УСЛУГА.....	13
3.1. РАЗВОЈ ИНДУСТРИЈЕ И УСЛУГА.....	13
3.2. РАЗМЕШТАЈ ИНДУСТРИЈЕ И МСП.....	14
4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ	15
IV СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА СТАНОВНИШТВА, НАСЕЉА И ЈАВНИХ СЛУЖБИ.....	17
1. РАЗВОЈ СТАНОВНИШТВА	17
1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	17
1.1.1. Стање.....	17

1.1.2. Потенцијали и ограничења.....	17
1.2. Циљеви и ПРОЈЕКЦИЈА РАЗВОЈА СТАНОВНИШТВА	18
1.2.1. Циљеви.....	18
1.2.2. Пројекција становништва.....	18
2. РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА МРЕЖЕ НАСЕЉА (КАРТА 3)	19
2.1. ОЦЕНА СТАЊА И ТЕНДЕНЦИЈА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ МРЕЖЕ НАСЕЉА.....	19
2.2. РАЗЛИЧИТЕ МОГУЋНОСТИ И ЦИЉЕВИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ МРЕЖЕ НАСЕЉА.....	20
2.3. КОНЦЕПЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ МРЕЖЕ НАСЕЉА.....	21
3. РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА ЈАВНИХ СЛУЖБИ.....	24
3.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	24
3.2. Циљеви.....	25
3.3. РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА ЈАВНИХ СЛУЖБИ.....	25
4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ НАСЕЉА И ЈАВНИХ СЛУЖБИ.....	27
V СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ИНФРАСТРУКТУРНИХ СИСТЕМА.....	28
1. РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА И САОБРАЋАЈНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (КАРТА 4).....	28
1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	28
1.2. Циљеви	28
1.3. РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА И САОБРАЋАЈНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ.....	29
1.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	30
2. РАЗВОЈ ЕНЕРГЕТИКЕ И ЕНЕРГЕТСКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (КАРТА 5).....	31
2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	31
2.2. Циљеви	31
2.3. РАЗВОЈ ЕНЕРГЕТИКЕ.....	32
2.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	32
3. РАЗВОЈ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА И ПОШТАНСКОГ САОБРАЋАЈА (КАРТА 6).....	33
3.1. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ	33
3.1.1. Оцена стања, потенцијала и ограничења.....	33
3.1.2. Циљеви.....	33
3.1.3. Развој телекомуникација.....	33
3.1.4. Актери и средства имплементације стратегије.....	34
3.2. ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ.....	34
4. РАЗВОЈ КОМУНАЛНЕ ОПРЕМЕ.....	34
4.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	34
4.2. РАЗВОЈ КОМУНАЛНЕ ОПРЕМЕ	34
4.2.1. Депоновање отпада.....	34
4.2.2. Гробља	35
4.2.3. Пијаце	35
4.3. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ.....	35
VI СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ТУРИЗМА, ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРИРОДНИХ И КУЛТУРНИХ ДОБАРА	36
1. РАЗВОЈ ТУРИЗМА (КАРТА 7)	36
1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	36
1.2. РАЗВОЈ ТУРИЗМА, ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКИХ ПРОСТОРА.....	36
1.3. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ТУРИСТИЧКЕ ПОНУДЕ	38

2. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	38
2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА	38
2.2. Циљеви заштите животне средине	39
2.3. Заштита животне средине.....	39
2.4. Актери и средства имплементације стратегије.....	40
3. ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА (КАРТА 8).....	40
3.1. Заштита природе и природних добара	40
3.1.1. Оцена стања.....	40
3.1.2. Циљеви	41
3.1.3. Заштита природних добара.....	41
3.2. Заштита непокретних културних добара	42
3.2.1. Оцена стања.....	42
3.2.2. Циљеви	42
3.2.3. Приоритети заштите непокретних културних добара.....	43
3.3. Актери и средства за имплементацију стратегије заштите ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА.....	43
VII СТРАТЕГИЈА И ПРИОРИТЕТИ УРЕЂЕЊА И ИЗГРАДЊЕ ПРОСТОРА.....	45
1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА	45
2. УРЕЂЕЊЕ И ИЗГРАДЊА ПРОСТОРА.....	46
РАДНИ ТИМ	49

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

На основу **Одлуке о изради Просторног плана општине Ваљево** (донете 16. јула 2004. године на седници Скупштине општине Ваљево), уговорена је израда Просторног плана општине Ваљево (у даљем тексту: Просторни план Општине) између Општине Ваљево (број 350-12/04-07/2 од 22. марта 2004. године) као Наручиоца и Института за архитектуру и урбанизам Србије (број 286 од 25. марта 2004. године) као Обрађивача.

Просторни плани Општине ради се у складу са Законом о планирању и изградњи ("Службени гласник РС", бр. 47/03), Правилником о садржини и изради планских докумената ("Службени гласник РС", број 60/03), Законом о Просторном плану Републике Србије ("Службени гласник РС", број 13/96), Уредбом о утврђивању Регионалног просторног плана подручја Колубарског округа погођеног земљотресом ("Службени гласник РС", број 70/02) и другим релевантним законима и уредбама.

Стратегија развоја, уређења и коришћења простора општине Ваљево (у даљем тексту: Стратегија) заједно са Аналитичко-документационом основом представља **прву фазу израде Просторног плана Општине**.

Стратегија је заснована на Регионалном просторном плану подручја Колубарског округа погођеног земљотресом (у даљем тексту: Регионални просторни план), као и на анализи постојеће документације и експертизама урађеним за све области од значаја за планско подручје и дефинисање планских решења.

Задатак Стратегије је да понуди опредељења за коришћење, организацију и уређење простора и основне правце економског и социјалног развоја Општине, који ће бити разрађени у другој фази израде Просторног плана Општине, то јест у предлогу планског документа.

Ово је стратегија која се, пре свега, односи на: суштинска питања (програме) развоја и коришћења простора; економски и демографски развој; развој насеља, инфраструктурних система и јавних служби; заштиту и коришћење природних ресурса и заштиту животне средине, природног и културног наслеђа.

Стратегијом су предложени основни приоритети развоја, коришћења и уређења простора, кључни актери и основна средства и мере за имплементацију стратешких опредељења.

Стратешка опредељења представљена су на нивоу шематских приказа у графичким прилозима, који ће бити детаљније и прецизније разрађени у планским и рефералним картама Просторног плана Општине.

Радна верзија Стратегије презентирана је и о њој је обављена расправа у Општини 7. марта 2005. године. У периоду до 29. априла текуће године своје сугестије, предлоге и примедбе на Радну верзију Стратегије у писаној форми доставили су у току - марта месеца: Здравствени центар Ваљево и Дом здравља Ваљево (бр. ДЗ 01/82 од 28.02.2005), господа Драгић Томић и Јаша Ерчић, господин Драган Кнежевић, Регионална привредна комора Ваљево (бр. 01-146/2 од 14.03.2005), Одељење за комуналне и инспекцијске послове Општинске управе Ваљево (бр. 501-сл/05-03 од 31.03.2005), - априла месеца: Дирекција за урбанизам, грађевинско земљиште, путеве и изградњу Ваљево, Јавно предузеће "Ваљево-Турист" (бр. 81/05 од 11.04.2005), госпођа Зорана Филиповић и господин Драгољуб Терзић. Обрађивач је у писаној форми доставио коментар са ставовима по свим приспелим сугестијама, предлозима и

примедбама на Радну верзију Стратегије Општинској управи Ваљево (бр. 292 од 29.03.2005. и бр. 389 од 04.05.2005). На седници Комисије за планове општине Ваљево, одржаној 9. маја 2005. године, обављена је стручна контрола и разматрање Радне верзије Стратегије, као и приспелих сугестија, предлога и примедба и ставова Обрађивача по истим. Донет је закључак Комисије за планове општине Ваљево да се прихвата радна верзија Стратегије и ставови Обрађивача по приспелим сугестијама, предлозима и примедбама, као и да се приступи припреми Финалне верзије Стратегије, ради њене верификације. У складу с тим припремљена је финална верзија Стратегије.

Верификована финална верзија Стратегије омогућиће рационалнију и прецизнију израду планских решења, то јест Просторног плана Општине.

I ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА И СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

1. ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА

У складу са Регионалним просторним планом **општи циљ** организације и уређења простора јесте коришћење простора према потенцијалима природних и створених вредности и дугорочним потребама економског и социјалног развоја.

Остварење овог циља на подручју општине Ваљево постићи ће се:

- 1) **ублажавањем депопулације** сеоског подручја, уз истовремену **контролу концентрације** становништва у рубној зони Ваљева и дуж главних саобраћајних коридора;
- 2) **рационалнијим и ефикаснијим коришћењем и организацијом простора**, развојем техничке и социјалне инфраструктуре, у првом реду побољшањем квалитета путне мреже, опремањем комуналном инфраструктуром центара у мрежи насеља и пружањем услуга јавних служби, прилагођених локалним условима и потребама корисника, ради повећања квалитета живљења не само у општинском центру, већ и у другим центрима, насељима и просторно-предеоним целинама Општине;
- 3) **концентрисано-децентралисаним развојем** и размештајем становништва и активности, територијалном и гранском диверзификацијом свих облика производње развојем малих и средњих предузећа и микро бизниса у сектору индустрије и услуга у центрима и насељима на сеоском поручју, како би се у економском смислу смањила доминација општинског центра, у коме је приоритет развој сектора услуга од регионалног значаја и индустријских капацитета од значаја за привредно повезивање са суседним општинама и регијама/окрузима; и
- 4) **заштитом животне средине и простора**, заустављањем даље деградације природних ресурса и добара, сузбијањем и санацијом непланске изградње, очувањем и реобликовањем централних делова Ваљева и других центара, очувањем и унапређењем традиционалног начина организације и изградње сеоских насеља, као и заштитом, презентацијом и туристичком валоризацијом природних и културних вредности.

2. СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

Суштинско питање Стратегије је да се промене негативне и подрже позитивне тенденције у досадашњем развоју општине Ваљево у планском хоризонту до 2021. године.

Основно стратегијско опредељење је **дисперзија економских активности**, у првом реду у индустријском сектору, а затим и у сектору услуга. Другим речима, стратегијом привредног развоја треба мењати данашњу слику стања, а та слика је миграција становништва из великог броја села према Ваљеву и приградским насељима, због посла и квалитета живљења.

Разрађен и подржан програм развоја и дисперзије сектора малих и средњих предузећа (МСП) може да промени ту слику. Економска снага ваљевске општине је таква да се мора извршити, бар за прву фазу примене Просторног плана Општине, избор неколико насеља (4-5) у којима би се обезбедила подршка развоју МСП на инфраструктурно опремљеним локацијама, као стимуланс за улагања приватног сектора. Кључно је да се обезбеди централизована институционална подршка - менаџмент МСП који ће координирати активности, комуницирати са домаћим и иностраним тржиштем и водити рачуна о нивоу и квалитету понуде.

Тежиште економског развоја је рехабилитација и **извозна орјентација прехранбене и металске индустрије**, док је приоритет стварање **квалитетног сектора услуга**. Прехрамбена индустрија у спрези са пољопривредом може да помогне у процесу реструктурирања индустрије и транзиције.

Опредељење индустријског развоја је пословно повезивање са окружењем формирањем иновацијско-технолошких веза, хемијско-металуршког и металопрерађивачког комплекса и логистичких коридора, с једне, и увођење нових просторних/локационих облика и форми индустрија и других делатности (робно-дистрибутивни и транспортни центри, предузетничке зоне и сл.), с друге стране. Тиме се може повећати значај положаја Општине за привлачење инвеститора.

Диверзификација руралне економије и **унапређење општих услова живљења на селу** подразумева развој центара и насеља на сеоском подручју као вишефункционалних производних, социјалних и културних простора и формирање породичних пољопривредних газдинстава са здравом економском структуром. То, исто тако, подразумева да ће део сеоских насеља попримити делимично сезонски карактер, у првом реду у Подгорини и у планинском делу Општине. У центрима на сеоском подручју треба развијати економске активности које ће обезбедити допунске или алтернативне изворе прихода пољопривредним домаћинствима. Комунална опремљеност, услуге и јавне службе у тим центрима и њихова доступност корисницима требало би да се приближе урбаном квалитету живљења.

Опредељење за знатно бољу валоризацију географско-саобраћајног положаја Општине може се остварити **развојем** одређених **регионалних функција**, оснивањем робно-дистрибутивног центра, централних складишта и терминала, евентуалних царинских и других комерцијалних активности. Изградња аутопута Београд-Јужни Јадран и железничке пруге Ваљево-Лозница, као и активирање аеродрома у Дивцима за робно-пословно-туристички авио саобраћај ће повећати интерес за јачање везе са околним центрима - Шапцем и Лозницом, а посебно са комерцијалним и другим институцијама Београда. Другим речима, било би пожељно урадити и посебан програм привредне, комерцијалне и друге сарадње Ваљева са центрима у регионалном окружењу.

Кључно стратешко питање **комуналног уређења** подручја општине Ваљево јесте увођење система управљања отпадом и избор локације за депонију комуналног отпада. Регионалним просторним планом предвиђено је формирање централне депоније комуналног отпада у откопном пољу, по завршетку његове експлоатације, на подручју Колубарског лигнитског басена. Истраживање погодних локација и припрема одговарајуће студије оправданости и процене утицаја на животну средину за изабрану локацију требало би да обухвате и могућност формирања привремене депоније за општину Ваљево на изабраној или њој блиској локацији.

Највећи притисак на изградњу и највећу вредност имаће локације у ужој гравитационој зони Ваљева, као и у појасевима дуж путних коридора. Из тих разлога, у стратешком смислу, приоритетно треба обезбедити **планско усмеравање изградње и уређења простора** у тим функционалним целинама, не само планским документима, већ и другим средствима која стоје на располагању локалном нивоу управљања (правила градње, норме и стандарди грађења и комуналног опремања насеља, накнаде за грађевинско земљиште и сл.).

Једна од полазних основа је **заштита и рационално коришћење природних ресурса**, нарочито дефицитарних (водних ресурса и енергетских извора) и стратешки значајних за развој и квалитет живљења (пољопривредно и шумско земљиште и шуме).

Тежиште је и на **унапређењу и заштити животне средине**, заштити и презентацији/промоцији природног и културно-историјског **наслеђа**, уз контролисану и селективну економску валоризацију природних, споменичких и других културних вредности (обичаја, светковина и сл.). То је уједно и основ за развој специфичне, препознатљиве туристичке понуде Општине. Битан фактор потпуније валоризације компаративних предности подручја за интензивнији развој туризма и пратећих делатности је близина београдског и дела војвођанског тржишта.

II СТРАТЕГИЈА ЗАШТИТЕ И КОРИШЋЕЊА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ

1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Пољопривредно земљиште (58 386 ha) обухвата око 65% територије Општине. Одликује се релативно ниском просечном заступљеношћу ораничних површина (53,5%), односно високом – воћњака (8,9%), ливада (10,6%) и пашњака (11,1%), уз велику просторну диференцијацију која је, углавном, усклађена с природним погодностима и ограничењима.

Брежуљкасто-брдовити предели, који се простиру у висинском појасу 250-500 m.n.v., имају изванредне агроеколошке погодности/**потенцијале** за производњу квалитетног воћа, меса и млека. Захваљујући специфичним микрорељефним и хидролошким утицајима, брдско-планински предели су, такође, погодни за рентабилну производњу квалитетног воћа, напореда са коришћењем бујне вегетације пространих природних травњака за развој говедарства и овчарства, уз искоришћавање природних предиспозиција за примену биолошких/еколошких метода производње хране.

У целини гледано, локално специфична агроеколошка добра Општине су већ дуже време угрожена бројним неповољним утицајима. Скромно заступљена плодна земљишта (I и II бонитетна класа) лоцирана су у равничарско-долинским атарима, у комплексима с урбанизованим деловима простора, па су стога и угрожена стихијским ширењем насеља. Апсолутна већина пољопривредних површина има већи број озбиљних ограничења за интензивну обраду, тако да је њихово еколошки одрживо и економски рационално коришћење условљено развојем сточарства, посебно млечно-месног говедарства и овчарства на целој територији Општине. Основна **ограничења** су: куповно способна баријера тражње за главним тржишним вишковима ваљевске пољопривреде који спадају у ред скупљих намирница, појачана колапсом локалне прехранбене индустрије; исувише уситњен земљишни посед, који не дозвољава успостављање таквих факторских релација, посебно земљишта према радној снази и механичкој опреми, којима се обезбеђује остваривање задовољавајућег нивоа пољопривредних доходака, с једне, и ценовна конкурентност пољопривредних производа, с друге стране; слаб квалитет и низак ниво опремљености пољопривреде одговарајућим врстама машина и уређаја; успорена дифузија научно-техничког прогреса, савремених еколошких стандарда, економских знања и тржишних информација у пољопривредну праксу, не само због ниског нивоа општег и стручног образовања претежног дела пољопривредних произвођача, већ пре свега због непостојања одговарајуће инфраструктуре посебно у домену стручне пољопривредне службе, контроле примене и атестирања средстава за заштиту биљака од болести и штеточина, институционализоване дистрибуције/продаје ветеринарских лекова, санитације сеоских насеља и других видова инфраструктурне опремљености села.

1.2. Циљ

Основни дугорочни **циљ** у области заштите и коришћења пољопривредног земљишта јесте очување и унапређивање услова за одрживи развој пољопривреде, у складу с агроеколошким капацитетима простора и економским интересима локалног становништва.

1.3. Заштита и коришћење пољопривредног земљишта и развој пољопривреде

Полазне основе **стратегије** заштите и коришћења пољопривредног земљишта су:

- 1) заустављање ерозије и побољшање природне плодности земљишта, применом одговарајућих агротехничких и шумских операција, што подразумева и дестимулисање интензивног коришћења маргиналних земљишта, подстицајима за затрављивање и пошумљавање ораница 7. и 8. катастарске класе;

- 2) успостављање контроле коришћења минералних ђубрива и средстава за заштиту биља, уз истовремено промовисање метода њихове интегралне примене у процесима техничко-технолошког унапређивања пољопривредне производње;
- 3) формирање породичних пољопривредних газдинстава са здравом економском структуром, подстицањем трансфера земљишта, стоке и техничких средстава од произвођача који губе интерес и снагу за бављење пољопривредном производњом ка економски и демографски виталним домаћинствима, без обзира на њихов садашњи социоекономски и професионални статус;
- 4) обнова и диверзификација воћарске производње, у складу с развојним програмима капацитета за прераду воћа и извозним могућностима на традиционалне и потенцијално нове тржишне дестинације;
- 5) потпуније коришћење потенцијала природних ливада и пашњака за развој говедарства, овчарства и коњарства, стабилизацијом економских услова сточарске производње, субвенционисањем газдинстава која су суочена са тежим природним, инфраструктурним и другим условима за одржавање пољопривредног земљишта, проналажењем стратешких партнера за офанзивнији наступ у извозу, искоришћавањем локалних погодности за биолошку/еколошку производњу, односно за производњу са заштићеним именом географског порекла и др.;
- 6) отклањање лимитирајућег утицаја несташнице падавина у вегетационом периоду на висину и стабилност приноса пољопривредних култура, развојем одговарајућих система за наводњавање и уз примену савремених метода диригованог, штедљивог и рентабилног наводњавања;
- 7) очување мозаичне структуре предела, ограничавањем прекомерног сужавања структуре пољопривредне производње по насељима, упоредо са подстицањем специјализације и укрупњавања производње на нивоу газдинстава, у функцији повећања тржишне конкурентности пољопривреде са ослонцем на квалитет производа;
- 8) елиминисање утицаја аерозагађења и других штетних агенса из окружења на плодност пољопривредног земљишта и здравствени квалитет хране; и
- 9) заштита традиционалних аграрних садржаја руралних предела од посебне природне, културно-историјске и научне вредности, очување природних или полуприродних енклава (међе, баре, шумарци, забрани и сл.) у атарима са интензивном пољопривредном производњом, односно високим уделом ораница и воћњака у површини укупне територије.

Заштиту и коришћење пољопривредног земљишта чине бројне међузависности аграрног и укупног друштвено-економског развоја, при чему **приоритет** има:

- 1) пословна консолидација и технолошка модернизација предузећа прехрамбене индустрије, посебно у сфери прераде воћа;
- 2) ублажавање негативних демографских трендова на селу, посебно у северозападним деловима Општине, стимулисањем младе генерације за рад у пољопривреди и за бављење другим економски исплативим и статусно привлачним занимањима, развијањем разноврсних видова перманентног образовања, стицања нових квалификација и другим мерама диверзификовања руралне економије и унапређивања општих услова живљења на селу;
- 3) организовање одговарајућих модалитета пословног повезивања породичних газдинстава, међусобно и са сфером промета и прераде пољопривредно-прехрамбених производа, пожељно на изворним задружним принципима;
- 4) успостављање заокруженог система стручне пољопривредне службе и унапређење рада ветеринарске службе; и
- 5) подршка утврђивању и примени интегралне стратегије одрживог руралног развоја, на локалном и општинском нивоу.

1.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Имајући у виду позитивна искуства и захтеве Европске уније, примена плана коришћења и заштите пољопривредног земљишта требало би да се спроводи у оквиру политике одрживог руралног развоја општине Ваљево, као саставни део Програма пољопривредног и руралног развоја Републике Србије.

Израда оваквог програма, иницирана 2002. године, представља обавезујућу компоненту Националног програма за прихватање *acquis-a* (NPAА), који земља кандидат за пријем у ЕУ, након потписивања Партнерства за приступ, мора да поднесе Европској комисији на усвајање.

Пракса је показала да локалне акционе групе и органи локалне управе најбоље познају развојне приоритете своје средине, тако да основе вишегодишњих програма интегралног руралног развоја треба утврђивати у виду територијалних развојних планова (принцип супсидијарности). То подразумева да се улога националног нивоа одлучивања своди на координацију, контролу и кофинансирање (принцип партнерства).

Кључни проблем имплементације планских решења у области заштите и коришћења пољопривредног земљишта, као саставног елемента интегралног руралног развоја, представља обезбеђење средстава за стимулисање неопходних структурних промена и подржавање пратећих програма, истраживачке, едукативне, информатичке, инфраструктурне и производно-економске природе. Илузорно је очекивати да се ова средства могу у целини обезбедити из сиромашног Аграрног буџета Републике Србије. Стога је приоритет умрежавање локалних напора на принципима партнерства, међусобне сарадње и размене искустава ради обезбеђења услова за ефикасније коришћење средстава из свих јавних и приватних извора у земљи (Фонд за развој, Фонд за подстицање развоја пољопривредних региона и други специјализовани фондови) и иностранству (предприступни програми подршке Уније – PHARE, ISPA, SAPARD), као и за синхронизовано укључивање интереса пољопривреде и села у коришћење буџетских средстава која се обезбеђују за финансирање водопривреде, заштиту и унапређење шума, функционисање система робних резерви и др.

Стога се чини сврсисходним да се у Општини или на нивоу Колубарског округа, тј. удруживањем заинтересованих општина формира посебна Агенција за рурални развој, или као део регионалне развојне институције. Тиме би се обезбедила институционална и организациона подлога за активно укључивање локалних органа, институција и економских субјеката и породичних пољопривредних газдинстава и житеља села у целовит процес планирања, координације, спровођења, оцене и надзора програма интегралног руралног развоја, у складу са основним решењима која ће се утврдити Просторним планом Општине.

2. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ШУМА И ШУМСКОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ЛОВСТВА (Карта 1)

2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Шуме на територији општине Ваљево припадају Подрињско–колубарском шумском подручју.

Укупна површина шума и шумских култура у општини Ваљево износи 27 285 ха. Степен шумовитости Општине је 30% у односу на оптималну од 35% утврђену Просторним планом Републике Србије. Остварено је око 0,3 ха површине шума по становнику. У укупној површини државне шуме покривају 27% (7 359 ха), а приватне 73% (19 926 ха).

Потенцијал представља необрасло шумско земљиште које, према важећим плановима газдовања шумама (у државном власништву), износи 494 ха (6,3%), од којих на површине погодне за пошумљавање отпада 160 ха.

Од укупне обрасле површине државних шума високе шуме чине 53%, културе четинара 16%, изданачке шуме око 19%, шибљаци 3% и шикаре око 9%. Чисте састојине покривају 57%, а мешовите 43% обрасле површине шума.

У дрвном фонду доминирају лишћари са учешћем у укупној запремини од око 86% и учешћем у укупном запреминском прирасту од око 82%. Од врста дрвећа најзаступљенија је буква, која у укупној запремини учествује са 70% и запреминском прирасту са 67%.

Ограничење је неповољно стање по узгојном облику у приватним шумама: високе шуме чине свега 10%, доминирају изданачке шуме са 70% и зашикарене састојине са 20%. Доминирају чисте и мешовите изданачке шуме различитих храстова (китњака, сладуна и цера), а на брдско-планинском подручју и изданачке шуме букве. Разређене, девастиране састојине, шикаре и шибљаци покривају око 20% од укупно обрасле површине државних шума.

Шумски фонд оптерећује знатно учешће вештачки подигнутих састојина (четинари покривају 16% од укупно обрасле површине државних шума) и састојина различитог степена деградације.

Подручје општине Ваљево подељено је на два ловишта – "Јелина Бреза" и "Маглеш". Намењена су узгоју, заштити и коришћењу племените крупне и ситне дивљачи - срне, дивље свиње, зеца, фазана и пољске јаребице.

2.2. Циљеви газдовања шумама и узгоја дивљачи

Основни циљеви уређења и коришћења шума и шумских земљишта су:

- 1) Унапређивања стања шума; и
- 2) Повећање површине под шумом.

Посебни циљеви газдовања шумама у складу са принципом функционалне трајности и прерасподелом укупног простора под шумом јесу:

- 1) очување и заштита основних природних вредности и биодиверзитета;
- 2) трајна и максимална производња дрвета најбољег квалитета;
- 3) очување производног потенцијала станишта;
- 4) обезбеђење заштитног дејства шуме за воду и земљиште;
- 5) одржавање разноврдне слике предела; и
- 6) обезбеђење рекреативног дејства шуме.

Циљеви узгоја дивљачи и развоја ловства су:

- 1) повећање бројности ситне и крупне дивљачи;
- 2) побољшање структуре и квалитета дивљачи; и
- 3) заштита и очување свих, а посебно ретких и угрожених врста.

2.3. Заштита и коришћење шума и шумских земљишта, узгој дивљачи и развој ловства

Стратегија **заштите и коришћења шума и шумских земљишта** заснива се на унапређењу стања и повећању површина под шумом.

Унапређење стања шума обезбедиће се:

- 1) постепеним превођењем неуредних пребирних типова у пребирне шуме нормалније структуре и састава на 500 ha (у државним шумама);
- 2) увећањем обраслости и негом високих шума букве (шума опходне сече дугог подмладног раздобља) на 2 000 ha (у државним шумама);
- 3) увећањем обраслости, побољшањем квалитета и поправкама размере смесе у шумама опходне сече кратког подмладног раздобља на 550 ha (у државним шумама);
- 4) интезивним мерама неге (чишћењем и проредама) у високим очуваним младим и средњедобним састојинама и квалитетнијим изданачким шумама, као и у културама и вештачким подигнутим састојинама четинара на површини од 950 ha;
- 5) форсирањем природним и вештачким путем обновљених аутохтоних врста дрвећа, посебно на бољим стаништима на 420 ha (у државним шумама);
- 6) индиректном конверзијом зрелих изданачких шума на бољим стаништима у високи узгојни облик на 4 000 ha;

- 7) директном конверзијом изданаčkih шума на лошијим стаништима истом или другом одговарајућом врстом на 2 500 ha; и
- 8) спровођењем мера превентивне и репресивне заштите шума и свих осталих заштићених објеката природе на 27 285 ha.

Повећање површине под шумом извршиће се:

- 1) пошумљавањем на шумском земљишту VI, VII и делом VIII бонитетне класе на површини од 2 899 ha; и
- 2) пошумљавањем у оквиру биолошких антиерозивних радова на 1 371 ha слива акумулације "Стуборовни".

Стратегија **узгоја дивљачи и развоја ловства** заснива се на:

- 1) заштити, гајењу и рационалном коришћењу дивљачи;
- 2) активној заштити неловне дивље фауне, као дела шумског екосистема;
- 3) постизању оптималне бројности популације;
- 4) постизању што вреднијих трофеја основних гајених врста;
- 5) организовању ловног туризма; и
- 6) едукацији ловних стручњака.

2.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Актери реализације заштите и коришћења шума и развоја ловства су:

- Управа за шуме Србије – при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде,
- Министарство науке и заштите животне средине,
- Јавно предузеће за газдовање шумама "Србијашуме" – ШГ "Лозница" – ШУ "Ваљево",
- Јавно водопривредно предузеће "Србијаводе",
- приватни шумовласници у општини Ваљево, и
- Ловачки савез Србије.

Основне мере имплементације стратегије заштите и коришћења шума и развоја ловства су: израда планова газдовања шумама, програма газдовања приватним шумама и програма пошумљавања парцела у приватном власништву, обезбеђивање средстава ресорних министарстава за остваривање заштите шума, заштите земљишта од ерозије и заштите природних вредности.

3. ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ВОДА И РАЗВОЈ ВОДОПРИВРЕДНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (Карта 2)

3.1. ОЦЕНА СТАЊА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА

Водне ресурсе на подручју општине Ваљево чине воде које дренирају северне падине Медведника, Јабланика, Повлена, Магљеша и Маљена.

На подручју Општине различито је стање у области снабдевања водом. Ваљевски водовод је након изградње новог постројења за пречишћавање воде (даље: ППВ) "Пећине" постао један од најбољих водовода Србије, са одличним квалитетом воде. Након израде новог ППВ на Дивчибарама увођењем реверсне осмозе решен је горући проблем квалитета воде у том водоводу. Сеоска насеља имају, веће или мање, проблеме у снабдевању водом. Стање санитације насеља варира - од врло добре санитације, која се остварује у Ваљеву после реконструкције градског канализационог система, до веома лоше санитације у селима и приградским насељима.

Заштита и коришћење водних ресурса има већи број **ограничења**. Површинске воде на подручју слива Колубаре су веома оскудне, са неуређеним водним режимима и изразитом временском неравномерношћу,

највећом у Србији, са краткотрајним поводњима и врло дугим маловодним периодима. Вода Колубаре се може користити у водопривредне сврхе само у условима регулисања протока путем акумулација. Подземне воде су, такође, доста оскудне, јер у основном водоносном слоју, у неогеним формацијама и у пукотинским изданима практично нема подземних вода, док су и алувијалне подземне воде врло оскудне.

Због особености генезе великих вода на сливу Колубаре (високи модули отицања, реда $2\text{--}5 \text{ m}^3/\text{s}\cdot\text{km}^2$ за поводње ређих повратних периода и кратко време концентрације таласа великих вода, од само неколико сати) јављају се велики и рушилачки поводњи, који угрожавају низводна подручја.

У погледу технички и економски искористивих енергетских потенцијала, слив Колубаре спада у најсиромашнија подручја Србије. Технички искористив потенцијал се може реализовати само на малим хидроелектранама.

3.2. Циљеви

Основни **циљ** је интегрално коришћење, уређење и заштита водних ресурса на целом подручју општине Ваљево, што подразумева вишенаменски систем који је оптимално уклопљен у окружење и усклађен са свим другим корисницима простора, а уједно је уклопљен и у водне системе вишег реда утврђене Водопривредном основом Републике Србије и Просторним планом Републике Србије.

Кључни циљеви и **критеријуми** интегралног коришћења, уређења и заштите водних ресурса су следећи:

- 1) трајно решење снабдевања водом градског и приградских насеља, са обезбеђеношћу не мањом од 97% и сеоских насеља са обезбеђеношћу од 95%;
- 2) заштита слива изворишта воде акумулације "Стуборовни";
- 3) снабдевање индустрије на подручју Општине са обезбеђеношћу од $95 \div 97\%$;
- 4) стварање услова за развој комплексних хидромелиорационих система на земљиштима виших бонитетних класа;
- 5) заштита од поплава Ваљева и других насеља у долини Колубаре најмање од тзв. стогодишњих великих вода ($Q_{w 1\%}$) и заштита пољопривредног земљишта од тзв. педесетогодишњих великих вода ($Q_{w 2\%}$);
- 6) побољшање режима малих вода на Колубари у зони око и низводно од Ваљева (тзв. оплемењавање малих вода), наменским испуштањем воде из акумулације "Стуборовни" у маловодним периодима, тако да проток никада није мањи од мале месечне воде обезбеђености 95%;
- 7) санитација насеља у складу са локалним условима и ограничењима; и
- 8) трајно обезбеђење квалитета свих површинских и подземних вода задржавањем свих водотока на подручју Општине у I и II класи квалитета.

3.3. Развој водопривредне инфраструктуре

Дугорочна **стратегија** развоја водне инфраструктуре општине Ваљево је да се **интегрално коришћење, уређење и заштита вода** на подручју општине Ваљево и ширег слива Колубаре обезбеди са два велика система, и то:

- 1) Регионалним Колубарским системом за обезбеђење воде највишег квалитета, за снабдевање водом насеља и оних индустрија које троше воду квалитета воде за пиће, и
- 2) Колубарским речним системом, за обезбеђење воде за технолошке потребе и наводњавање, заштиту квалитета вода и уређење водних режима.

Та два система ће имати заједнички објекат - акумулацију "Стуборовни" и тесне међусобне интеракције. Оба система користе се на ширем подручју слива Колубаре, и ван граница општине Ваљево, јер се са обе категорије воде (вода за пиће и вода за технолошке потребе) снабдева и подручје Лајковац - Лазаревац - Црљани, као и велики енергетски и индустријски објекти РЕИС "Колубара".

Регионални Колубарски систем ће најпре користити изворишта подземних вода. Изградњом акумулације "Стуборовни" (у току) из регионалног система обезбеђиваће се само недостајуће количине воде, након оптималне експлоатације локалних изворишта.

Снабдевање водом свих насеља у сливу акумулације обављаће се из властитих локалних изворишта, у оквиру групног водоводног система "Кукаљ-Забрдица", чије функције треба проширити и на села у централном и западном делу слива.

Приоритетни правци ширења регионалног система су: (а) дуж магистралног правца Колубарског регионалног система долином Колубаре према Дивцима и Словцу, са повезивањем на тај систем насеља: Лукавац, Дивци, Кланица, Лозница и Веселиновац; (б) дуж пута према Шапцу до Бранковине, са повезивањем насеља Г.Грабовица и Јазовик; и (в) на правцу ка селима Доња и Горња Буковица и др.

За насеља која нису обухваћена регионалним системом, снабдевање водом решиће се из локалних изворишта, са обезбеђеношћу не мањом од 95% и са нето нормама потрошње не мањим од 200 л/становник·дан.

Колубарски речни систем служи за обезбеђивање планиране заштите вода и заштите од вода. Ревитализацијом и проширењем постојећег постројења за пречишћавање отпадних вода (даље: ППОВ) "Горић", обезбедиће се увођење отпадних вода из канализационих система свих приградских насеља.

Санитација сеоских насеља која не могу бити обухваћена заједничким канализационим системом за отпадне воде и повезана са ППОВ "Горић", обављаће се по принципима руралне санитације - са одвођењем отпадних вода домаћинстава у прописне септичке јаме, уз оперативну организацију даљег поступка са отпадним водама (одношење у ППОВ) на санитарно безбедан начин.

Кључна водопривредна мера је планско оплемењавање малих вода (повећање протока у периоду маловођа) управљањем акумулацијом "Стуборовни".

Заштита од поплава оствариваће се оптималном комбинацијом хидротехничких - пасивних мера заштите (заштита линијским одбрамбеним системима - насипи, регулациони радови) и активних мера (ублажавања поплава таласа у акумулацији "Стуборовни"). Поред тога, битно је ограничити изградњу привредних, инфраструктурних и других објеката у зонама које су угрожене од поплава.

3.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Актери реализације заштите и коришћења вода и развоја водопривредне инфраструктуре су:

- Скупштине општине Ваљево,
- ЈКП "Водовод - Ваљево",
- Републичка дирекција за воде, при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде,
- Јавно водопривредно предузеће "Србијаводе",
- Водопривредни центар "Сава-Дунав",
- Јавно предузеће "Електропривреда Србије", учесник у пројекту "Стуборовни";
- Јавно предузеће "Стуборовни", Ваљево, и
- Месне заједнице, за локалне сеоске водоводе.

Кључна мера је усклађивање продајне цене воде са ценама које су дефинисане Стратегијом дугорочног развоја водопривреде Републике Србије. То значи да цена мора да покрије све трошкове просте репродукције система, трошкове заштите изворишта, као и део трошкова проширене репродукције (око 30%) за даљи развој система.

Значајно је доношење пакета мера за рационализацију потрошње воде и заштиту вода од загађивања, и то: (а) успостављање реалне висине накнада за коришћење воде и упуштање употребљене воде, у складу са принципима који су дефинисани Стратегијом дугорочног развоја водопривреде Србије да је висина накнаде већа од специфичних трошкова пречишћавања отпадних вода; (б) забрана стављања у промет материја штетних по квалитет вода за које постоји супституција; и (в) увођење обавезе да свака нова стамбена јединица има засебан водомер и друге мере.

III СТРАТЕГИЈА ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Убрзани темпо индустријализације општине Ваљево у другој половини XX века условио је пораст индустријског и укупног нивоа развијености овог подручја, уз акценат развоја на прерађивачки сектор и концентрацију производних капацитета и становништва у општинском центру, што је изазвало крупне структурне и економске диспропорције у територијалном развоју.

Током кризе деведесетих година прошлог века индустрија и целокупна привреда овог подручја ушла је у фазу депресије и рецесије са вишеструким негативним резултатима - велики пад друштвеног производа, запослености и свих квалитативних показатеља привређивања, застаревање технологије и опреме, неликвидност и пад ефикасности.

У ваљевској привреди доминира металски и пољопривредно-прехранбени комплекс, уз посебно развијен приватан сектор, који се састоји од малих и средњих предузећа (МСП) и самосталних занатских и трговинских радњи.

Процес реструктурирања и приватизације још увек није спроведен у одговарајућој мери и довољно ефикасно. Део великих система и средњих предузећа има доста потешкоћа, те је неизванстан облик и начин њиховог даљег пословања, пре свега предузећа Крушик, Србијанка и Стефил, тако да је неопходно наћи одговарајућа решења за покретање бар дела ових фирми (постојећих погона).

У Општини постоји око двадесет филијала и експозитура банака из земље, али ни једна домицилна банка, нити филијала домаће банке са страним капиталом. Сектор услуга није довољно развијен. У малим и средњим предузећима, такође, преовлађују производне делатности, док се мањи број ових фирми бави услугама, изузимајући сектор трговине.

Основни локационо-развојни **потенцијали**/фактори од значаја за размештај индустрије на подручју Општине јесу: индустријска традиција, изграђени производни и инфраструктурни капацитети, природне погодности за развој пољопривредне производње као сировинске основе за развој прехранбене индустрије, присуство магистралних и регионалних саобраћајница (путеви, железница), близина конзумног тржишта за индустријске производе, утврђене резерве неметала - кречњака, песка, каолина, техничког камена и др., релативно повољни локациони услови за развој индустрије и др.

Ограничења за развој и размештај индустрије су: недостатак менаџерског и високостручног кадра и радника одговарајућих знања и вештина, густо и континуално изграђено подручје града и приградских насеља, недостатак комунално опремљених и припремљених зона и грађевинских парцела за локацију индустрије, недовољна опремљеност комуналном, саобраћајном и комуникацијском инфраструктуром дела постојећих индустријских локација.

2. ЦИЉЕВИ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА

Основни **стратешки циљеви** економског развоја Општине су:

- 1) боље коришћење положаја Општине за привлачење инвестиција и обртних средстава, уз повећање квалитета саобраћајне повезаности Општине са окружењем модернизацијом и реконструкцијом магистралне саобраћајне (путне и железничке) инфраструктуре;
- 2) повећање конкурентности, ефикасности и продуктивности, уз већу искоришћеност постојећих ресурса и техничко-технолошко иновирање постојећих производних капацитета;
- 3) реструктурирање производње у складу са тржишним условима, развојем предузетништва и малих и средњих предузећа; и

- 4) дисперзија производних капацитета, нарочито МСП, у секундарним и центрима заједнице насеља и другим насељима, сходно локационо-развојним потенцијалима и ограничењима, уз увођење нових просторних/локационих облика и форми економских активности (нпр. предузетничка зона, робно-дистрибутивни центар, технолошки парк, мање мешовите зоне и др.).

3. РАЗВОЈ И РАЗМЕШТАЈ ИНДУСТРИЈЕ И УСЛУГА

3.1. Развој индустрије и услуга

Стратешки **циљеви** складног привредног развоја Општине који имају и регионални значај могу се **остварити** формирањем:

- 1) иновацијског и технолошког троугла Ваљево-Шабац-Лозница,
- 2) прехранбено-индустријског комплекса Мачва-Колубара-Азбуковица,
- 3) хемијско-металуршког и металоперађивачког комплекса Шабац-Лозница-Ваљево, и
- 4) логистичког коридора Шабац (пут)-Ваљево (аеродром)-Лозница (пруга).

У коришћењу ових потенцијала највећи значај имаће извозно оријентисана прехранбена и металска индустрија. Приоритети су убрзање процеса транзиције (приватизација постојећих индустријских предузећа и измена целокупног пословног амбијента), повећање прилива страних директних инвестиција (СДИ) и стварање квалитетног сектора услуга.

Посебно је важно реструктурирање "Крушика", формирање "spin-off" компанија (мање фирме уз развој прототипских радионица и пословних јединица за know-how, правне послове и рачуноводство) и потенцијално оснивање технолошког парка.

Имајући у виду њену традицију и значај, *пољопривреда* ће остати битан ослонац егзистенције становништва, али не и одлучујући чинилац развоја Општине. **Прехранбена индустрија** има јаку традицију и капацитете. Након реорганизације, налажења стратешких партнера и извора финансирања, прехранбена индустрија у спрези са пољопривредом могла би да помогне у процесу реструктурирања индустрије и транзиције. За даљи развој кључно је побољшање квалитета, истраживање тржишта и значајно повећање конкурентности, улагање у промоцију и пласман производа, као и укрупњавање поседа и прерађивачких капацитета, уз груписање примарних произвођача. Посебан значај ће имати производња воћа, која и данас чини основни извозни артикал Општине, затим производња млека која је позитиван пример налажења средстава за инвестирање у најновију опрему у сарадњи са "Имлеком". Стратешки циљ у овом домену је остваривање сарадње и привлачење инвестиција великих система и успешних домаћих фирми, које могу наћи интерес за набавку сировина.

Потребно је да се подржи опоравак **машинске и електроиндустрије**, које би и у будућности морале да имају значајну улогу у привредном развоју Општине, али само оне фирме које докажу своју ефикасност и успешност и које се потврде на тржишту (уз координацију, помоћ и саветодавну улогу Општине, Регионалне привредне коморе Ваљево и републичких институција). Предузећа у приватном сектору у *дрвнопрерађивачкој, графичкој и другим индустријама* могу релативно успешно да послују пратећи нове развојне трендове, уз инвестирање у осавремењавање постојећих капацитета.

Имајући у виду постојеће потенцијале и локалну и регионалну повезаност, развој **сектора услуга** ће постати генератор нових радних места и један од покретача инвестиционе и привредне климе.

У Општини постоји значајан **туристички потенцијал**, па је стога неопходно донети и дефинисати јасну стратегију, политику и мере развоја у овом домену – пре свега стварање робних марки, квалитативне промене у туризму и организацији пружања туристичких услуга, сеоског туризма и еколошке пољопривреде у складу са светским стандардима и потребама тржишта.

Реализација пројеката *транспортне, комуналне и комуникацијске инфраструктуре* мораће да се усклађује са динамиком и захтевима развоја привреде. Ови пројекти се могу ефикасно решити

системом концесија, посебно у односу на третман и рециклирање чврстог отпада, дистрибуцију гаса, електричне енергије, третман питке и индустријске воде, путну мрежу и телекомуникације.

Имајући у виду положај Општине и регионалну и транспортну повезаност, стварање **робно дистрибутивних и транспортних центара** (укључујући и технолошке паркове) представља један од циљева и могућу полугу даљег привредног развоја Општине, посебно у сектору услуга. Дистрибутивни центри могу бити смештени како у граду, тако и у другим насељима – нпр. у Дивцима, полазећи од могућности коришћења и квалитета веза са магистралним и регионалним путевима, као и близине индустријских и производних погона великих и МСП предузећа.

Мала и средња предузећа ће у идућем периоду представљати основни сектор привредног развоја, не само у Општини, већ и у целој Републици.

Мала и средња предузећа могу се развијати и кроз сарадњу са домаћим и страним инвеститорима, пре свега као локални подизвођачи и суб-погони - кооперанти ових фирми на локалном нивоу (сировине, полупроизводи). Имајући у виду повећано интересовање кредитора, треба обезбедити подршку развоју предузетништва, микро-бизниса и тзв. породичних фирми (укључујући занатске, трговинске и друге радње, задруге и сл.), као основним карикама у привредном ланцу.

Посматрано по делатностима, у Општини би највише требало развијати МСП у *производњи хране, трговини и сектору услуга*. Развој МСП би требало подржати и у традиционалним гранама као што су металска, електро и дрвна индустрија (укључујући производњу делова у мањим погонима), а посебно оних у којима постоје потенцијали у Општини и које су подржане сарадњом у привредном ланцу са великим фирмама и привредом околних општина и округа.

Већи део мањих погона, хала и пословних просторија усмераваће се у општински центар и друге центре и насеља, уз коришћење постојећих локација и капацитета, односно дела локација и капацитета великих предузећа, рентирањем и закупом. Битна је и просторна повезаност појединих индустрија са сировинским базама – прехранбене индустрије са транспортом и складиштењем свежег воћа, поврћа и меса, транспортних и трговинских фирми са добрим транспортним локацијама (путевима), а грађевинских и разних произвођачких фирми са другим насељима Општине и суседним општинама.

3.2. РАЗМЕСТАЈ ИНДУСТРИЈЕ И МСП

Основни **критеријуми размештаја** индустрије и МСП на подручју Општине су:

- 1) рационалније и ефикасније коришћење грађевинског земљишта у постојећим, посебно већим индустријским зонама, комплексима и локацијама, уз могућност пренамене и/или увођења мешовитог начина коришћења простора на делу комплекса/локације;
- 2) обogaћивање понуде локација за смештај и изградњу МСП, задовољавајуће уређености/опремљености техничком инфраструктуром (од минималне до потпуне опремљености) у граду, појединим приградским насељима, центрима у мрежи насеља и другим насељима у којима се искаже интерес за развој производних и услужних делатности; и
- 3) повећање саобраћајне и комуникацијске доступности постојећих и планираних локација, не само у граду, већ и у другим насељима Општине, обезбеђењем квалитетних веза са магистралним и регионалним саобраћајним коридорима.

Примењиваће се диференциран приступ усмеравању размештаја индустрије на градском и сеоском подручју.

На основу оцене постојеће просторне организације индустрије на **градском подручју**, програма израде Генералног плана Ваљева и просечних показатеља о потребама индустрије, опредељење је да се:

- 1) преиспита начин и интензитет коришћења и рестриктивно планира проширење постојеће индустријске зоне;

- 2) редукује коришћење простора у комплексу Крушика за индустријске капацитете и омогући увођење нових садржаја и начина коришћења простора; и
- 3) делови простора постојеће индустријске зоне и комплекса Крушик понуде за развој мешовите привредно-индустријске зоне, предузетничке зоне, потенцијално за технолошки парк или друге намене у сектору услуга.

Потребе нових производних капацитета и МСП за локацијама на **сеоском подручју** Општине биће реализоване на следећи начин:

- 1) обезбеђењем засебних инфраструктурно опремљених локација површине 1-2 ha за смештај погона у центрима заједнице насеља и другим насељима у којима је испољен интерес за развој МСП;
- 2) изградњом микро погона у оквиру постојећег стамбеног ткива сеоских насеља, уз поштовање правила изградње и уређења простора и услова заштите животне средине; и
- 3) активирањем и побољшањем инфраструктурне опремљености постојећих локација и напуштених објеката (нпр. сушара, откупних станица, производних хала, складишта и др.).

Смештај **производних и услужних капацитета** МСП требало би нарочито усмеравати на постојеће и нове локације на сеоском подручју Општине, и то:

- 1) доминантно за **производне капацитете и различите врсте сервиса/услуга** у:
 - секундарне општинске центре - Дивци, Попучке и Каменица;
 - насеља у ужој и широј гравитационој зони Ваљево – приградско насеље Белошевац-веза са обилазницом и регионалним путем ка Мионици; насеља дуж старог пута за Београд (Доња Грабовица-Јасеница-Дубље) са везом ка Попучкама и магистралним путем за Београд; Доња Буковица (Царић)-веза са регионалним путем ка Коцељеви; Горња Грабовица-веза са магистралним путем ка Шапцу;
 - центре заједнице села – Доње Лесковице-веза са регионалним путем ка Косјерићу; Драчић-Белић-веза са магистралним путем ка Пожеги и Ужицу и регионалним путем ка Мионици; Ставе и Врагочаница-веза са регионалним путем ка Осечини; и
- 2) доминантно за **услужни сектор** у:
 - насеља у ужој и широј гравитационој зони Ваљево – приградско насеље Петница-веза са обилазницом и регионалним путем ка Мионици;
 - центре заједнице села – Пођута-веза са регионалним путем ка Бајиној Башти; Бранковина-веза са магистралним путем ка Шапцу; и
 - друга насеља – Осладић са специфичним активностима услужног сектора (каменорезачке услуге); Лелић и Миличиња са услугама везаним за културолошки туризам.

4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Главни **актери** реализације стратегије привредног развоја у Општини су:

- Регионална привредна комора Ваљево (РПК Ваљево),
- Привредна комора Републике Србије,
- Општина Ваљево,
- Удружење предузетника Ваљево,
- надлежна министарства и агенције Републике Србије и
- становници Општине.

Управљање економским развојем Општине је неопходно ради усаглашавања појединих стратегија, политика и циљева, чиме се обезбеђује целовит приступ и ангажовање свих субјеката привредног развоја Општине.

Кључна улога РПК Ваљево је налажење стратешких партнера за реструктурирање великих предузећа, као и инвеститора Програма развоја МСП - пре свега разних републичких фондова, Светске банке, EBRD, EIB, разних институција и регионалних фондова ЕУ, као и домаћих банкарских система. Један део средстава би био инвестиран из сопствених извора финансирања, други из донација, а програм би могао да укључи и партиципацију консалтинг фирми специјализованих за реализацију оваквих пројеката.

Највећи допринос Општине се очекује у обезбеђивању услова за стварање динамичне пословне климе, креирањем одговарајућег правног оквира и ефикасног административног система, али и у давању систематске подршке за развој предузетништва, привреде и креирања запослености.

Удружење предузетника Ваљево би требало да искористи свој положај и улогу у даљем јачању МСП и микро бизниса, међусобним повезивањем и јачањем ових предузећа, али и сарадњом са околним регионима, пре свега мачванским и подрињским.

Неопходна је сарадња са надлежним републичким агенцијама и министарствима (СИЕПА, Агенција за приватизацију и реструктурирање, министарства за привреду и приватизацију, трговину и сл.), као и консензус становника и њихово активно учешће у обезбеђењу дугорочног динамичног привредног развоја општине Ваљево.

Најзначајније **политике и средства** за имплементацију стратегије економског развоја Општине су следеће:

- обезбеђење услова за привлачење инвестиција/финансирања (домаћих и страних) - банкарских кредита, финансијских зајмова, стратешких партнера и "greenfield" инвеститора (уз повољну локалну регулативу), имајући у виду: побољшање конкурентности (освајање нових тржишта); развој и креирање нових радних места; модерне методе руковођења, технологије и ефикасност; као и стварање повољне, стабилне и сигурне климе за инвестиције, искоришћавањем компаративних предности локација, ресурса, квалификоване радне снаге и цене рада; налажење стратешких партнера за реструктурирање великих система;
- утврђивање социјалне политике на регионалном и локалном нивоу и планирање структуре запослености (едукација, преквалификација) и социјалне заштите, ради мотивације радних људи и целокупног становништва;
- прилагођавање Општине (и РПК Ваљево) улози централног планера/координатора и контролора економског развоја, доносиоца главних стратегија, политика и регулација, затим јавних предузећа улози јавних сервиса за развој привреде, уз смањење управног апарата и ефикасније администрације;
- дефинисање јасне власничке структуре великих фирми, средњих и малих предузећа и стварање динамичне пословне климе за развој МСП и приватног предузетништва;
- развој финансијског система, значајног за локално окружење, отварањем филијале бар једне банке са страним капиталом у Општини (и више њих као средњорочни циљ); и
- комбинација мера одрживог развоја индустрије и очувања животне средине, уз побољшану фискалну политику у Општини (пре свега ефикасна наплата пореза), социјалне политике (запослености), спречавања корупције, смањења отпуштања и стварања нових радних места (пре свега у сектору услуга).

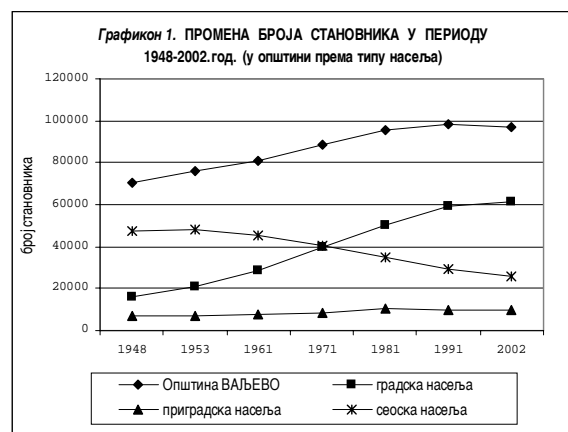
IV СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА СТАНОВНИШТВА, НАСЕЉА И ЈАВНИХ СЛУЖБИ

1. РАЗВОЈ СТАНОВНИШТВА

1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

1.1.1. Стање

На подручју општине Ваљево, број становника увећан је у периоду 1948-2002. године са 70 459 на 96 761, односно за нешто више од трећине (индекс 137,3; просечно годишње 487 становника).

Популациони раст је био све слабијег интензитета, а у последњем међупописном периоду број становника се смањило за 133 лица (стопа $-1,4\%$). Као и на подручју Републике и овде популациони раст бележе само *градска* (са 15 869 на 61 270; индекс 386,1) и *приградска насеља* (са 6 912 на 9 822; индекс 142,1), док *сеоска насеља* одликује депопулација у свим међупописним периодима од 1953.год., тако да се популациони потенцијал смањило са 47 678 на 25 699 лица (стопа 53,8; просечно годишње за 408 лица).

У погледу **полне структуре** (2002.год.) жене су у односу на мушкарце бројније (51,2% : 48,8%), и у

градским и у приградским насељима, а у сеоским насељима жена је мање од мушкараца (49,3% : 50,7%).

У развоју становништва Општине десиле су се последњих деценија крупне промене у **старосном саставу**, које су у глобалу водиле ка *јаком процесу старења*, првенствено у сеоским насељима. Према резултатима Пописа 2002.год. сва насеља су прешла праг *демографске старости*, односно нема насеља у коме је просечна старост испод 35 година. Преко половине насеља (55 од 78) је у стадијуму *најдубље демографске старости* (просечна старост преко 43 године), 11 је у стадијуму *дубоке демографске старости* (просечна старост 40-43 године), а свега 12 (град Ваљево, 9 приградских насеља и 2 сеоска насеља - Белић и Лукавац) у стадијуму *демографске старости* (35-39).

Основна одлика **економске структуре** становништва у периоду 1991-2002. је опадање удела активних (са 53% на 49,9%) и издржаваних лица (са 36% на 32,2%), а пораст удела лица с личним приходом (са 11% на 17,8%). Стопе активности су ниже код градске (47%) у односу на сеоску популацију (53,6%).

1.1.2. Потенцијали и ограничења

Опадање нивоа репродукције становништва, а при том све значајнија, тј. доминантна улога градских центара у репродукцији, старење становништва, развој зона концентрације становништва у градским и приградским насељима и депопулације у сеоским насељима, опште су тенденције које су условиле промене обележја просторно-демографских односа на подручју Општине. За разлику од градских, у сеоским насељима се непрекидном емиграцијом умањују потенцијали стечени природним обнављањем становништва. Овакви токови донели су поремећаје у **старосној и полној структури сеоског становништва**, с неповољним утицајима на радне потенцијале (демографски оквир за нову радну снагу је исцрпљен, с обзиром да је искоришћеност радног контингента 96% и то код жена 89%, а код мушкараца 101%). Тако је управо одмакlost процеса старења и исцрпљеност радног контингента код пољопривредног становништва основни лимитирајући фактор будућег демографског и укупног развоја појединих насеља.

Непрекидно опадање броја живорођених и пораст броја умрлих доводи до забрињавајућег обима **биолошке депопулације** на подручју Општине. Она делује на укупни популациони потенцијал, а посебно потенцијал у млађем репродуктивном добу, што је и лимитирајући фактор за рехабилитацију рађања. Ово се првенствено односи на сеоска насеља, с обзиром да је број умрлих већи од броја живорођених у 62 од 65 сеоских насеља у периоду 1991-2001. године.

Економско, социјално и културно заостајање сеоских подручја стално повећава јаз у квалитету живљења између села и градског центра, а тиме и мотивацију младих људи да напусте село. Да би село било привлачно за задржавање и, евентуално, насељавање становништва, неопходно је донети посебне стратегије на републичком нивоу и одговарајуће програме на локалном нивоу.

Сразмерно већи интензитет **миграције жена из сеоских насеља** и смањење контингента фертилног становништва намеће ову групу као једну од најважнијих циљних група у програмима социјалног и економског развоја сеоских насеља. Ови програми нису, нити могу бити ограничени само на села на подручју Општине, него подразумевају различите облике потпоре и координиране активности и програме на републичком, регионалном и локалном нивоу. Задржавање и побољшање положаја жена нема за циљ само повећање наталитета, него је предуслов квалитетнијег и убрзанијег социјалног, економског и културног развоја подручја.

Ниска образовна структура становништва је озбиљан ограничавајући чинилац у програмима економског и социјалног развоја. У тим околностима републички и локални ниво управљања би морали да предузму потребне активности на организовању образовних програма за доквалификацију, преквалификацију и побољшање радне и квалификационе компетентности радно-активног контингента.

1.2. ЦИЉЕВИ И ПРОЈЕКЦИЈА РАЗВОЈА СТАНОВНИШТВА

1.2.1. Циљеви

Општи циљ јесте одржавање популационе виталности и смањење негативних тенденција у кретању становништва.

Посебни циљеви спецификовани су за поједине групе становништва и њихове интересе и потребе:

- 1) задржавање млађих контингената становништва, нарочито у сеоским подручјима, побољшавањем услова школовања и кредитно-финансијском подршком за развој пољопривредне производње и приватног предузетништва;
- 2) стимулисање млађег женског становништва да остане у сеоским насељима, доношењем и реализацијом специфичних програма за побољшање услова живљења ове друштвене групе и породице; и
- 3) социјално-здравствена заштита и помоћ старијим грађанима, посебно старачким самачким и двочланим домаћинствима, уз укључивање у програме збрињавања старих (коришћењем компензација/накнада за те активности, коришћењем и наслеђивањем имовине ових домаћинстава и других могућности).

1.2.2. Пројекција становништва

Пројекција становништва рађена је на основу претпоставке о даљим променама демографских токова с обзиром на садашњи демографски потенцијал у Општини и пројекција датих у Регионалном просторном плану. Ове пројекције су се морале кориговати с обзиром да су рађене пре Пописа 2002. године, па нису могли бити сагледани "прави резултати" погоршања економске, социјалне и политичке ситуације (до којих је дошло у другој половини 1990-тих година), пре свега на ниво рађања и снижавања фертилитета.

Према резултатима пројекција, у раздобљу до 2021. године депопулационе тенденције ће бити основна карактеристика демографских токова у Општини. До 2021. године број становника ће се смањити на 85 683, што ће у односу на 2002. годину (96 761) представљати смањење за око 11 000 лица (са годишњом стопом од -6,4%).

Узрок настављања тенденције опадања становништва је, пре свега, старосна структура. Постојећа старосна структура је неповољна с аспекта рађања, што уз претпоставку о даљем опадању плодности становништва нужно условљава брзо снижавање стопе наталитета, а тиме и даље интензивно старење. С друге стране, релативно велики удео старих ће, и поред претпоставке о снижавању смртности по старости, неминовно довести до повећања опште стопе морталитета и самим тим до негативног природног прираштаја.

Посматрано по типу насеља, и даље се очекују супротне тенденције у кретању становништва у граду и сеоским насељима. Смањење укупног становништва ће бити присутно у сеоским насељима. У граду ће се наставити знатно слабији популациони раст. У периоду 1961-2002.год. просечна годишња стопа раста становништва у Ваљеву износила је 18,2‰, а у периоду 1991-2002.год. свега 3,1‰. До 2021.год. број становника општинског центра ће се повећати на 64 300, односно по просечној годишњој стопи од 0,3‰.

Депопулација сеоског становништва присутна је од 60-тих година прошлог века, тако да пројектована популациона динамика до 2021.године представља интензивирање дугорочне тенденције. У периоду 1961-2002. год. просечна годишња стопа опадања становништва износила је -13,9‰, а у периоду до 2021.год. ће бити -27‰, тако да ће се сеоско становништво смањити са 25 669 у 2002. години на 14 510 у 2021. години.

Табела 1. Пројекција становништва по заједницама насеља¹

Подручје	Број становника по попису		Пројекција становништва			
	1991	2002	2006	2011	2016	2021
ОПШТИНА ВАЉЕВО	98226	96761	94672	91262	88503	85683
град Ваљево	59016	61035	62100	63750	64100	64300
ЗН Ваљево	74780	76305	76973	76113	75506	74603
ЗН Дивци	3457	3261	2892	2537	2230	1948
ЗН Бранковина	4746	4261	3726	3223	2795	2409
ЗН Каменица (Ваљевска)	4181	3467	2943	2471	2080	1739
ЗН Бобова	2606	2148	1827	1536	1255	1050
ЗН Тубравић	2663	2172	1859	1573	1335	1126
ЗН Доње Лесковице	2916	2436	2098	1787	1525	1293
ЗН Дивчибаре	130	235	230	220	205	185
ЗН Драчић	2747	2476	2124	1802	1533	1295

2. РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА МРЕЖЕ НАСЕЉА (Карта 3)

2.1. ОЦЕНА СТАЊА И ТЕНДЕНЦИЈА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ МРЕЖЕ НАСЕЉА

У мрежи насеља на подручју општине Ваљево најизраженије је повећања удела малих насеља и слаба доступност сеоског подручја, услед лошег стања локалних путева, с једне, и ширења општинског центра, агломерирањем/концентрацијом становништва, активности и функција у његовој периурбаној зони, дуж магистралних и других улазно-излазних путних праваца, с друге стране.

Тенденција редуковања/смањења функција Ваљева у секундарном сектору, недовољна развијеност терцијарног и, нарочито, кварталног сектора, затим развојних, истраживачко-иновативних, информатичких, финансијских и других институција могу довести у питање регионални значај Ваљева. Испољене тенденције указују да је Ваљево попримило улогу периферије функционалне агломерације Београда, а мање улогу независног регионалног центра, која је предвиђена Просторним планом Републике Србије.

¹ Заједнице насеља утврђене Регионалним просторним планом.

Основна **ограничења** за развој мреже насеља су: депопулација и старење становништва свих насеља на сеоском подручју и редукција појединих функција центара у мрежи насеља. Редукцију функција општинског центра није пратило преношење дела активности индустријског и терцијарног сектора у друга насеља Општине, већ њихово померање из градских у рубну зону. Функционална организација мреже насеља сведена је на општински центар са прстеном приградских насеља и неколико центара са специфичним функцијама.

Основни **потенцијали** за развој мреже насеља су: релативно развијена путна мрежа и телефонија; формиран центри на сеоском подручју, насеља са специфичним функцијама, као и насеља са појединим функцијама у периурбаној и широј гравитационој зони Ваљево и у периферним деловима простора Општине; мрежа разбијених насеља на руралном подручју; зачеци дисперзије малих и средњих предузећа, односно микро-бизниса у индустријском, пре свега прехранбено-прерађивачком, и услужном сектору и сеоског туризма у центрима заједнице насеља и појединим насељима. У мрежи насеља, по својим специфичним функцијама, издвајају се Петница, Бранковина, Дивчибаре, Поћута и Осладић, а по индустријско-услужним функцијама – Ваљево, Попучке, Белошевац и Дивци.

2.2. РАЗЛИЧИТЕ МОГУЋНОСТИ И ЦИЉЕВИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ МРЕЖЕ НАСЕЉА

Основно стратешко питање је да ли:

- становнике приближити радним местима, активностима и услугама/сервисима, или
- радна места, активности и услуге/сервисе развијати и приближити становницима.

То је избор између концентрисаног или дисперзног развоја у простору Општине. Модел развоја није да се скоро сво становништво и активности концентришу у Ваљево и његовој рубној зони. Модел развоја није ни да се приближавају радна места и услуге тамо где нема људи, или где је просечна старост становника преко 45 година.

Предлаже се **модел концентрисане децентрализације/дисперзије** развоја у простору, који је усклађен и разрађује основну концепцију мреже насеља утврђену Регионалним просторним планом. То подразумева развој активности и услуга/сервиса, не само у општинском центру, већ и у центрима и развијенијим селима у мрежи насеља. Овај вид дисперзије заснива се на повећаној доступности коју обезбеђује, у првом реду, квалитетнија локална путна мрежа. Концентрисан развој појединих функција и активности у Ваљево, појасевима дуж улазно-излазних праваца у град и у осталим центрима у мрежи насеља подразумева повећање густина настањености и изграђености и интензитета коришћења простора, што би требало да омогући заштиту преосталог квалитетног пољопривредног земљишта и вредности у простору.

Полазећи од предложеног модела развоја, основни **циљеви** организације мреже насеља на подручју општине Ваљево су:

- 1) развој регионалних функција Ваљево;
- 2) контрола концентрације становништва и привредних активности у периурбаној зони Ваљево и дуж саобраћајних коридора;
- 3) повећање квалитета живљења и доступности сеоског подручја;
- 4) развој средњих и малих предузећа у центрима и другим насељима која имају локационе погодности и интерес за развој МСП; и
- 5) очување и трансформација мреже насеља у Подгорини и на планинском подручју Општине.

За реализацију ових циљева неопходне су **активности** усмерене на:

- 1) развој терцијарног, кварталног и секундарног сектора и различитих институција (развојних, информатичких и др.) у Ваљево;
- 2) контролисање коришћења и изградње простора периурбане зоне, нарочито на улазно-излазним правцима у град, уз санацију и урбану регулацију непланске изградње;

- 3) селективна децентрализација појединих економских активности, пре свега малих и средњих предузећа и микро-бизниса у секундарном и терцијарном сектору у центре у мрежи насеља и поједина насеља са одговарајућим локационим погодностима;
- 4) побољшање доступности (саобраћајне и телекомуникационе) и опремљености комуналном инфраструктуром центара у мрежи насеља, нарочито повећањем квалитета локалне путне мреже и развоја фиксне руралне и мобилне телефоније, уз трансформацију појединих сеоских у насеља сезонског карактера;
- 5) задржавање млађих контингената становништва у сеоским насељима, подстицањем развоја крупнијих газдинстава фармерског типа и омогућавањем њиховог запошљавања и самозапошљавања у водопривреди, шумарству, туризму и другим активностима; и
- 6) повећање доступности и квалитета услуга здравствене и социјалне заштите и програма помоћи старачким домаћинствима, као и услуга јавних служби младом становништву (деци и омладини) и женском делу популације, уз неопходну рационализацију мреже објеката јавних услуга, у првом реду основног образовања.

2.3. КОНЦЕПЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ МРЕЖЕ НАСЕЉА

Стратешко опредељење је развој **центара у мрежи насеља** (табела 2 и карта 3), у складу са концепцијом Регионалног просторног плана, са следећим функцијама и функционалним везама:

- 1) **регионални и општински центар** - Ваљево;
- 2) **секундарни општински центри** - Попучке, Дивци и Ваљевска Каменица;
- 3) **центри заједнице села** - Бранковина, Ставе (Бобова), Пођута (Тубравић), Доње Лесковице и Драчић;
- 4) **насеља са специфичним/специјализованим функцијама** - са развијеним или иницираним специфичним функцијама: Дивчибаре (туристички центар), Бранковина (центар духовности и културе), Петница (истраживачко-еколошки центар), Пођута (услугне функције) и Дивци (саобраћајне активности);
- 5) **развијенија сеоска насеља** - са појединим функцијама у секундарном или терцијарном сектору (услуге и јавне службе)
 - на периферном северозападном, западном и јужном делу подручја Општине – Гола Глава, Миличаница, Осладић, Врагочаница и Таор, и
 - у (широј и ужој) гравитационој зони Ваљева - Горња и Доња Грабовица, Јасеница, Дубље, Златарић, Доња Буковица (Царић), Причевић и Лелић.

Табела 2. Упоредни преглед центара према Регионалном просторном плану и Стратегији

Тип центра у мрежи насеља	Према Регионалном просторном плану	Према Стратегији
Регионални и општински центар	Ваљево	Ваљево
Секундарни центар општине	В.Каменица	Попучке, Дивци, В.Каменица
Потенцијални секундарни центар	Дивци, Попучке	-
Центар заједнице села	Бранковина, Драчић, Бобова (Ставе), Тубравић (Пођута), Д.Лесковице	Бранковина, Драчић, Бобова (Ставе), Тубравић (Пођута), Д.Лесковице
Насеља са специфичним функцијама	Дивчибаре, Бранковина, Петница, Дивци, Пођута, Причевић, Таор	Дивчибаре, Бранковина, Петница, Дивци, Пођута
Локални центар са специфичним функцијама – Развијеније село са појединим функцијама	Локални центри у периферним деловима Општине -	Развијенија села са појединим функцијама Периферна - Осладић, Гола Глава, Миличаница, Врагочаница, Таор У ужој и широј гравитационој зони Ваљева – Г. и Д. Грабовица, Јасеница, Дубље, Златарић, Д. Буковица (Царић), Причевић, Лелић

Није реално очекивати да је могуће у значајнијој мери преусмерити дуготрајне тенденције депопулације сеоског подручја и концентрације становништва и активности у и око општинског центра.

За општински центар основу стратегије чинио би развој **Ваљева** као центра са вишим квалитетом урбаних функција регионалног значаја. То значи да, поред развоја секундарног сектора, треба да јачају функције Ваљева као центра услужних делатности, здравства, културе, информатике, банкарства и сличних делатности, праћене развојем институција регионалног значаја (нпр. истраживачко-иновативних, развојно-консултантских и др.).

Тенденцију концентрације становништва и активности у **приградским насељима** Ваљева, треба усмеравати и контролисати, нарочито на правцима према Београду и Шапцу, мање и на правцу према Ужицу. Потребно је усмеравати развој индустријских и услужних активности у секундарне центре општине - Попучке и Дивце, као и у приградско насеље Белошевац, обезбеђењем понуде локација са одговарајућом инфраструктурном опремљеношћу.

Очекивани правац ширења града Ваљева је ка Белошеvcу. Други правац развоја нешто мањег интензитета је дуж старог пута Ваљево-Београд, на коме ће се развијати просторно-функционалне везе насеља Д.Грабовица-Јасеница-Дубље (у КО Лукавац), са развојем производних и прерађивачких капацитета, сервиса и услуга повезаних са пољопривредном производњом. Ове паралелне развојне правце треба повезати одговарајућом саобраћајницом са правцем пружања север-југ и везом са магистралним путем М-4 у Попучкама.

На **сеоском подручју**, нарочито у Подгорини и на планинском делу Општине, треба очувати разбијена сеоска насеља, која ће попримити делимично сезонски карактер. То истовремено значи да је стратегијско опредељење очување и развој функција центара на сеоском подручју, подршкама развоју прерађивачких капацитета, услужног сектора, јавних служби и специфичних функција тих центара.

У протеклих неколико година, по својим индустријско-услужним функцијама, као **секундарни општински центри** издвојили су се насеље Дивци и приградско насеље Попучке. У Дивцима ће се развијати претежно терцијарни сектор у области саобраћаја и услуга (потенцијално са робно-дистрибутивним центром), у Попучкама ће преовлађивати секундарни сектор, док ће се у В.Каменици, поред услужних и индустријских, развијати и туристичке активности.

Центри заједнице села ће развијати следеће основне функције: Пођута - туристичке и услужне; Доње Лесковице - индустријске (прехрамбено-прерађивачке капацитете) и услужне и остваривати функционалне везе са Пођутом и Лелићем; Драчић - услужне и индустријске са правцем ширења ка Дегурићу; а Ставе - услужне и туристичке функције.

У **насељима са специфичним функцијама** и њиховом окружењу треба очувати предеоне, природне и културне вредности. То значи да у овим насељима треба подстицати развој терцијарног и кварталног сектора, док би се врло рестриктивно и селективно могао развијати и индустријски сектор. Развој тих активности требало би усмеравати у блиска насеља.

Петница ће интензивирати развој специфичних научно-истраживачких (потенцијално до нивоа научно-истраживачког парка), еколошких, туристичко-спортско-рекреативних и културолошких функција, како би прерасла у **истраживачко-еколошки центар националног значаја**. Развој производних капацитета индустријског сектора требало би преусмерити у Белошевац и јачати функционалне везе ова два насеља.

У **Бранковини** би требало подстицати развој специфичне културолошке функције, тако да може да поприми улогу **центра духовности и културе националног значаја**. Поред тога, имаће и функцију центра заједнице насеља. Развој производних капацитета из индустријског сектора требало би преусмерити на Г.Грабовицу и јачати функционалне везе ова два насеља.

Туристички центар Дивчибаре је неопходно комунално санирати и опремити, ревитализовати и рехабилитовати туристичку понуду повећањем квалитета туристичких и комплементарних садржаја и активности. Тенденцију трајног или сезонског насељавања претежно старије популације, која из

здравствених и економских разлога напушта урбане центре, требало би подржати припремом одговарајућих зона за насељавање (зона за становање и/или са стамбено-туристичком наменом), укључивањем у туристичке активности и повећањем доступности програма и услуга здравствене и социјалне заштите старачким домаћинствима.

Развој регионалних функција Ваљева и центара са специфичним функцијама националног значаја је део стратегије **деметрополизације** Србије, док је развој МСП у другим центрима у мрежи насеља део стратегије **децентрализације Ваљева**.

У ужој и широј гравитационој зони Ваљева и периферним деловима Општине постоје насеља која треба подржати као **развијенија сеоска насеља** са посебним функцијама - Царић у КО Д.Буковица, Златарић, Гола Глава и Врагочаница, развојем прерађивачких капацитета, сервиса и услуга везаних за пољопривредну производњу; Причевић развојем услужног сектора, Миличаница и Лелић развојем културолошких функција.

Тиме би се, заједно са осталим центрима, формирала **два прстена центара** у мрежи насеља – у односу на Ваљево и у односу на периферне делове простора Општине.

Један од предуслова за очување и развој мреже насеља је развој локалне саобраћајне инфраструктуре, специјализованог превоза (мањим возилима по позиву у приватном сектору), мобилне и фиксне руралне телефоније. Тиме би се омогућило организовање мобилних јавних служби (здравствене и социјалне заштите, дечјег васпитања и образовања, културе, информатике и др.) и различитих сервиса (месне канцеларије, комуналне и техничке службе и сервиси и сл.) у свим насељима, сталног и сезонског карактера, тј. њихово саобраћајно и функционално повезивање с регионалним/општинским и другим центрима у мрежи насеља.

Гравитационе зоне центара, тј. заједнице насеља дате су у табели 3 и на карти 3.

Табела 3. Заједнице насеља у општини Ваљево

Заједница насеља (ЗН)	ЗН према Регионалном просторном плану	Предлог корекције обухвата ЗН према Стратегији	Разлика у обухвату ЗН
ЗН Ваљево	Балиновић, Белошевац, Беомужевић, Бујачић, Ваљево, Горић, Горња Буковица, Горња Грабовица, Дегурић, Доња Буковица, Дупљај, Златарић, Јасеница, Јовања, Клинци, Мрчић, Пакље, Пауне, Петница, Попучке, Причевић, Рабас, Рађево Село, Сандаљ, Седлари, Стрмна Гора, Тупанци	<ul style="list-style-type: none"> • Ваљево са приградским насељима Бујачић, Горић, Дегурић, Рађево Село, Седлари и Белошевац • Мањи центри - приградска насеља са гравитирајућим насељима СЦ Попучке са засеком Доња Забрдица СФ Петница са Клинцима, Жабарима и Паунама РС Златарић са Јовањом РС Доња Грабовица-Јасеница • Мањи центри са гравитирајућим насељима у широј гравитационој зони Ваљева РС Причевић са Беомужевићем, Мајиновићем и Тупанцима РС Царић (КО Д. Буковица) са Котешницом и Рабасом • Остала насеља у ужој и широј гравитационој зони Ваљева Балиновић, Пакље, Сандаљ, Стрмна Гора и Мрчић 	<ul style="list-style-type: none"> – Дупљај – Горња Грабовица + з. Доња Забрдица + Жабари + Котешница + Мајиновић
ЗН Дивци	ЦЗС Дивци, Веселиновац, Кланица, Лозница, Лукавац	СЦ Дивци, Веселиновац, Дупљај Кланица, Лозница, Лукавац	+ Дупљај
ЗН В.Каменица	СЦ Каменица, Миличаница, Влашчић, Оглађеновац, Осладић, Стапар	СЦ Каменица, Влашчић, Г.Буковица, Оглађеновац, Стапар РС Миличаница, РС Осладић	+ Горња Буковица

Заједница насеља (ЗН)	ЗН према Регионалном просторном плану	Предлог корекције обухвата ЗН према Стратегији	Разлика у обухвату ЗН
ЗН Бранковина	ЦЗС Бранковина, Бабина Лука, Близоње, Гола Глава, Забрдица, Јазовик, Јошева, Козличић, Котешница	ЦЗС Бранковина, Бабина Лука, Близоње, заселак Г.Забрдица, Козличић, Јазовик РС Г.Грабовица РС Гола Глава са Јошевом	+ Горња Грабовица – з.Доња Забрдица – Котешница
ЗН Ставе/Бобова	ЦЗС Ставе, Врагочаница, Мајиновић, Ситарце, Станина Река, Суводање	ЦЗС Ставе, Ситарце, Станина Река, Суводање РС Врагочаница	– Мајиновић
ЗН Пођута/Тубравић	ЦЗС Пођута, Брезовице, Вујиновача, Кунице, Мијачи, Ребељ, Ровни, Совач, Стубо	ЦЗС Пођута, Брезовице, Вујиновача, Кунице, Мијачи, Ребељ, Ровни, Совач, Стубо	
ЗН Д.Лесковице	ЦЗС Доње Лесковице, Богатић, Горње Лесковице, Лелић, Сушица СФ Таор	ЦЗС Доње Лесковице, Богатић, Горње Лесковице, Сушица РС Таор РС Лелић	
ЗН Драчић	ЦЗС Драчић, Бачевци, Белић, Бранговић, Жабари, Зарубе, Ковачице, Пријездић, Равње	ЦЗС Драчић, Бачевци, Белић, Бранговић, Зарубе, Ковачице, Пријездић, Равње	– Жабари
Туристички центар Дивчибаре	СФ Дивчибаре	СФ Дивчибаре	

Објашњење скраћеница: СЦ - секундарни општински центар, ЦЗС- центар заједнице села, РС – развијеније село (са појединим функцијама), СФ - насеље са специфичним функцијама

3. РАЗВОЈ И ОРГАНИЗАЦИЈА ЈАВНИХ СЛУЖБИ

3.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Услуге дечјих вртића обезбеђене су само у Ваљевоу, Каменици и Бранковини. Предшколско васпитање и образовање организовано је у 30% школа, тако да се процењује да није остварен минимум од 30% обухвата деце 6-7 година старости. Обухват осмогодишњег основног образовања је 90% образовног контингента. Више од две трећине ученика похађа шест матичних школа у Ваљевоу, које чине само трећину укупног броја школа на подручју Општине. У разутејеној мрежи објеката основног образовања више од две трећине чине истурена одељења матичних школа, тј. четвороразредне школе на сеоском подручју. Изражен је низак квалитет опремљености објеката тих школа санитарним чворовима, квалитетним грејањем, опремом и дидактичким средствима, тако да је смањен квалитет наставног процеса и постигнућа ученика у односу на матичне осмогодишње школе. Више и средње образовање које је концентрисано у Ваљевоу има висок квалитет опремљености објеката, али се јавља проблем доступности за ученике са сеоског подручја.

Примарна здравствена заштита организована је у оквиру дома здравља у Ваљевоу, две здравствене станице ("Ново насеље" у Ваљевоу и В.Каменица) и 12 амбуланти, од којих 10 у селима, једна у граду и једна на Дивчибарама. У 50 села не постоји организована здравствена служба. Становништво на сеоском подручју стално опслужује само 3 лекара и један стоматолог, са 11 сестара и 4 техничара. Такође, у 9 амбуланти једном или два пута недељно долази лекар. Опслуженост подручја Општине услугама примарне здравствене заштите, према броју корисника на једног лекара, на нижем је нивоу у односу на средишњу Србију. Секундарну здравствену заштиту пружају две болнице у општинском центру.

Објекти културе концентрисани су у Ваљевоу. Домови културе у осталим насељима су ван функције, а самосталне библиотеке постоје само у два насеља (В.Каменица и Бранковина). Објекти физичке културе (20 спортских терена и два објекта) дисперзно су размештени у 17 насеља на сеоском подручју, тако да су доступнији у односу на остале јавне службе у Општини.

Потенцијали за рационалнију организацију и повећање квалитета јавних служби су постојећи: објекти матичних осмогодишњих школа, појединих нових и реконструисаних четворогодишњих школа и објекти физичке културе, организован и субвенциониран превоз за ученике V-VIII разреда и добро опремљени објекти средњег образовања.

Основна **ограничења** за развој и организацију јавних служби су: лоша доступност дела сеоског подручја због некавалитетних путева и недовољне опслужености јавним превозом; мале густине и неравномеран размештај корисника јавних служби; лоше стање грађевинског фонда и опремљености већине објеката истурених одељења и појединих матичних школа, здравствених станица и амбуланти, а нарочито објеката културе који су, углавном, изгубили своју функцију; недовољно и некавалитетно пружање примарне здравствене заштите и потпуно запостављено и неорганизовано пружање услуга установа културе на сеоском подручју.

3.2. Циљеви

Основни **циљеви** развоја и организације јавних служби су:

- 1) даљи развој и диверзификација услуга јавних служби у Ваљево у области здравствене и социјалне заштите, културе, образовања и васпитања, спорта, информатике и др.;
- 2) уједначавање доступности јавних служби свим корисницима, повећањем квалитета услуга и физичке доступности објеката јавних служби у центрима у мрежи насеља, нарочито на сеоском подручју;
- 3) рационализација мреже објеката основног образовања и побољшање квалитета образовног процеса, уз проширивање обухвата специјализованог и субвенционираног превоза на све ученике основног и средњег образовања;
- 4) диверзификација и флексибилнија организација услуга и мреже објеката јавних служби (у јавном и приватном сектору), којом ће се омогућити равноправно коришћење за све категорије корисника;
- 5) преиспитивање и дефинисање минимума норматива за потребан простор, опрему и средства који ће обезбеђивати републички и/или локални ниво управљања, уз стимулисање инвестиција и донација приватног сектора у развој јавних служби преко гарантованог минимума; и
- 6) повећање квалитета телефоније и локалне путне мреже и развој специјализованог превоза за различите категорије корисника на сеоском подручју.

3.3. Развој и организација јавних служби

Основно стратегијско **опредељење** је развој јавних служби у центрима заједница насеља и нових програма, организације и модалитета пружања услуга прилагођених различитим категоријама и циљним групама корисника.

Друго **опредељење** је развој јавних служби заснован на: постојећој мрежи објеката, будућим потребама корисника из заједница насеља, примени комуникацијских иновација, новим улагањима јавног и приватног сектора применом минималних и диференцираних норматива за развој служби и услуга.

Ради обезбеђења веће доступности и могућности за равноправније коришћење услуга **дечјег васпитања и образовања** за децу узраста до 6 година, неопходно је увођење специјализованих програма и мобилних екипа дечјих вртића у општинском центру, које би користиле постојеће или наменски изграђене вишефункционалне јавне или приватне објекте, као и проширење мреже објеката у приградским насељима и секундарним центрима Општине (Попучке и Дивци).

У неколико (16) сеоских насеља постоје мање **предшколске** групе. Запошљавање младих родитеља у селима изискује повећање капацитета предшколских установа, што се може остваривати формирањем предшколских разреда при основним школама и/или у закупљеним приватним објектима, уз одговарајућу здравствену, хигијенску и педагошку супервизију. Од посебне важности је да право на субвенционирану цену у предшколској установи остварују и деца у приватним установама, како би се остварила законска

једнакост деце, будући да се ради о субвенцијама из јавних фондова. Ово се нарочито односи на приватне установе организоване у насељима у којима не постоји јавна установа.

Организација објеката **основног образовања** ће се заснивати на матичним осмогодишњим школама у центрима заједница насеља и повећању квалитета њихове опремљености и доступности. Рационализација мреже и програми реконструкције и обнове објеката четвороразредних школа засниваће се на демографским променама, доступности, квалитету и опремљености објеката, квалитету наставника и постигнућа ученика и процени могућности за побољшање квалитета наставног процеса, уз активну партиципацију родитеља и ученика у доношењу одлука. Једна од опција је вишенаменско коришћење постојећих објеката за мобилне екипе дечјих вртића, установа културе, курсеве информатике, образовање одраслих, медије и сл. Друга опција је да се у појединим школама уведу нови програми и обезбеде мобилне наставне екипе, како би се ученицима четворогодишњих школа приближили нови облици наставе и знања која су приступачна у матичним школама.

Постојећа мрежа објеката **средњег образовања** може да задовољи будуће потребе, с тим да се обезбеди њихова подједнака доступност за кориснике с подручја Општине. Јачање постојећих средњошколских центара и, евентуално, отварање нових подразумева повећање њиховог гравитационог подручја. Предуслови за повећање гравитационог подручја су: (а) организовање ђачког интерната при школи и постепена трансформација школа ка кампус систему, тако да школу могу да похађају средњошколци који не живе на дневној гравитационој изохрони од школе; (б) умрежен и организован систем приватних станоодаваца; (в) опремљеност школе потребним садржајима, као што су специјалне наставне просторије, библиотеке, трпезарије и ресторани, спортски терени и остале пратеће услуге; (г) побољшан квалитет наставе и понуда адекватног и модерног знања и вештина; (д) увођење приватних средњих школа специфичних профила и знања; (ђ) подстицање донаторства за обезбеђивање стипендија и др.

У документу Министарства здравља Републике Србије² се, у склопу реорганизације здравственог сектора, наглашава важност **примарне здравствене заштите**, њеног јачања и обезбеђења правичног и једнаког приступа за све грађене, чиме би се смањиле неједнакости између корисника с урбаних и сеоских подручја. Предстојећа реорганизација подразумева и својинску трансформацију, то јест активно укључивање приватне лекарске службе. С обзиром на разлике у погледу доступности медицинских услуга између градских и сеоских насеља Општине, неопходно је развијати нове модалитете организације здравствене службе у сеоским насељима. Једна од опција је подстицање приватног сектора у сеоским насељима у којима не постоји организовано пружање услуга здравствене заштите. Подстицаји приватног сектора могу се остварити мерама пореске политике и коришћења јавних фондова намењених примарној здравственој заштити под једнаким условима као за јавни сектор.

Неопходно је повезивање институција примарне здравствене заштите (дом здравља) са институцијама **социјалне заштите** (центар за социјални рад) и развој мултидисциплинарног тимског рада, ради задовољавања потреба за различитим облицима **заштите старих**, нарочито у сеоским насељима са повећаним уделом старачких домаћинстава. Локална управа, у сарадњи са приватним сектором, може да понуди различите модалитете смештаја, заштите и бриге пензионерима и старим лицима, које би биле економски исплативе и одрживе, као што су: заједнице становања старих људи, модификовани типови домова за старе, форме доживотног издржавања уз контролу и супервизију надлежних служби и специјализованих организација, мобилне екипе које би радиле на непрофитној основи и сл.

² "Боље здравље за све у трећем миленијуму – здравствена политика; Визија система здравствене заштите у Србији; Стратегија и акциони план реформе система здравствене заштите у Републици Србији (радна верзија)", Министарство здравља Републике Србије, Београд, фебруар 2003.год.

4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ НАСЕЉА И ЈАВНИХ СЛУЖБИ

Основни **актери** реализације стратегије развоја и организације мреже насеља и јавних служби су:

- Општина Ваљево и општинске/окољне институције,
- Регионална привредна комора Ваљева и финансијске институције (банке),
- надлежна министарства и агенције Владе Републике Србије, републичка и локална јавна предузећа и/или посебне организације за управљање инфраструктурним системима и јавне установе надлежне за јавне службе, и
- месне заједнице и локално становништво.

Кључна улога општинске управе и институција у Општини и Колубарском округу (постојећих и будућих дирекција/агенција за развој) је координација и управљање развојем центара и организацијом мреже насеља и контрола коришћења и изградње простора, нарочито дуж саобраћајних коридора и у периурбаној зони града. Активности на координацији и управљању треба усмерити на израду и спровођење програма уређења и изградње простора, програма интегралног руралног развоја, програма развоја и повећања квалитета услуга по различитим врстама јавних служби, програма рационализације мреже објеката основног образовања; на обезбеђење различитих извора финансирања, посебно за припрему и инфраструктурно опремање локација за МСП и за опремање комуналном инфраструктуром центара у мрежи насеља и периурбане зоне Ваљева.

Значајну улогу би требало да имају банке, ради пласмана кредитних средстава под повољнијим условима за ове намене, као и Регионална привредна комора Ваљева у интензивнијем укључивању приватног сектора и инвеститора у припрему локација у центрима у мрежи насеља (републички фондови, Светска и европске банке, разне институције и регионални фондови ЕУ, као и домаћи банкарски систем).

Министарства, агенције, републичка и општинска јавна предузећа, јавне установе и посебне организације надлежне за инфраструктурне системе, јавне службе, планирање и изградњу простора и заштиту животне средине треба да пруже подршку повећању доступности и опремању локалних центара техничком и социјалном инфраструктуром преко програма/планова развоја, кофинансирања, међуресорне координације активности, пружања стручне помоћи локалном нивоу управљања и становништву, неопходног прилагођавања и разраде секундарног законодавства - подзаконска акта, упутства и др. (принцип партнерства).

Месне заједнице, локално становништво и локалне акционе групе, уз организациону и стручну помоћ невладиних организација, имаће кључну улогу у иницирању програма и активности и утврђивању приоритета развоја и уређења насеља, техничке и социјалне инфраструктуре, ради обезбеђења неопходних средстава и подршки од општинског и републичког нивоа управљања (принцип супсидијарности).

V СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ИНФРАСТРУКТУРНИХ СИСТЕМА

1. РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА И САОБРАЋАЈНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (Карта 4)

1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

На подручју општине Ваљево заступљена су три вида саобраћајних система - друмски, железнички и ваздушни.

На овом простору укрштају се два значајна магистрална путна правца: са правцем пружања запад-исток М-4 Лозница-Ваљево-Лајковац-веза са Ибарском магистралом и са правцем пружања север-југ М-21 Шабац-Ваљево-Ужице-веза са Црном Гором, који имају централну позицију у путној мрежи западног дела средишње Србије. Укупна дужина основне путне мреже износи 423 km, од чега магистралних 90 km (18%), регионалних 172 km (34,5%) и локалних путева 161 km (47,5%). Дужина остале путне мреже (улица у насељима, некатегорисаних и шумских путева) износи 557 km. Дужина и густина путне мреже двоструко су већи од просека за Републику. Основна путна мрежа је највећим делом изграђена са савременим коловозом (100% магистралних, 88% регионалних и 72% локалних путева).

Обим саобраћаја на магистралним путевима је последњих неколико година у сталном порасту, нарочито на деоницама ка граду. Степен моторизације је изнад просека за Републику, посебно у граду, док је знатно мањи, али задовољавајући на сеоском подручју.

Општина је повезана са железничком мрежом Републике пругом Београд-Бар, али је превоз путника и робе у железничком саобраћају веома мали.

Потенцијал представља релативно добра покривеност простора основном путном мрежом, која се може доградити недостајућим краћим попречним везама. Изграђена је југоисточна обилазница Ваљева и измештена деоница регионалног пута Р-111 у дужини од око 11 km на деоници Ровни-Пођута, због изградње бране и акумулације "Стуборовни". Резервисан је и сачуван простор за други колосек пруге Београд-Ваљево, планирану пругу Ваљево-Лозница и проширење спортског аеродрома у Дивцима.

Ограничење за саобраћајно повезивање центара заједнице села и насеља са специфичном функцијом у северном, југозападном и јужном делу Општине представља радијална путна мрежа са правцем пружања ка Ваљеву. И поред релативно добре изграђености путне мреже савременим коловозом, његово стање је веома лоше због нередовног одржавања. Једно од основних ограничења су недовољна финансијска средства за одржавање постојеће саобраћајне инфраструктуре, као и застарелост опреме. Непланска изградња поред путева угрожава безбедност саобраћаја и онемогућава/отежава реконструкцију и, евентуалну, доградњу саобраћајница и смештање техничке инфраструктуре у саобраћајне коридоре. Због недовољног одржавања железничке пруге смањена јој је експлоатациона брзина са 100 km/h на око 60 km/h. Аеродром у Дивцима је запуштен, тако да је задржао спортску, уместо планиране опште намене.

1.2. ЦИЉЕВИ

Основни **циљеви** развоја саобраћаја и саобраћајних система на простору Општине су:

- 1) побољшање квалитета путне мреже проширењем, модернизацијом и реконструкцијом магистралних и регионалних путева, нарочито магистралног пута М-4 и М-21;
- 2) повећање саобраћајне доступности и повезаности центара у мрежи насеља, привредних капацитета и туристичких садржаја, реконструкцијом, доградњом и изградњом појединих деоница локалних путева и побољшањем квалитета и организације градско-приградског јавног аутобуског саобраћаја;
- 3) регулисање даљинских токова транзитног саобраћаја изградњом северног полупрстена обилазнице Ваљева и денивелисаних веза са магистралним путевима;

- 4) развој и побољшање железничког транспорта;
- 5) формирање и развој робно-транспортних капацитета, ради повећања учешћа железничког теретног транспорта; и
- 6) развој јавног ваздушног саобраћаја.

1.3. РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА И САОБРАЋАЈНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Повећање капацитета и побољшање нивоа услуга **путне мреже** оствариће се:

- 1) реконструкцијом–доградњом постојеће магистралне и регионалне путне мреже, побољшањем геометрије и техничких елемената саобраћајница;
- 2) рехабилитацијом коловоза и појачаним одржавањем магистралних, регионалних и (око 60-70%) локалних путева; и
- 3) доградњом мреже локалних путева – изградњом попречних веза и реконструкцијом деоница постојећих локалних и некатегорисаних путева.

Приоритет имају радови на следећим деоницама **путних праваца**:

- 1) рехабилитација и изградња **магистралних путева**
 - рехабилитација М-4 на деоници Лозница-Ваљево-Ћелије и доградња/наставак изградње другог коловоза на магистралном путу М-4 (претварање у четворотрачни пут) деонице Попучке-Дивци-Ћелије;
 - рехабилитација М-21 на деоници Шабац-Ваљево-Пожега;
 - изградња североисточне деонице обилазнице са решењем денivelисаних веза путева М-4 и М-21; и
 - изградња петље на магистралном путу М-4 у Дивцима, као главне путне везе за Мионицу, са денivelисаним прелазом железничке пруге;
- 2) реконструкција **регионалних путева** са побољшањем геометрије пута и асфалтирањем коловоза
 - Р-207 (5,5 km) од границе општине Коцељево до села Убић (на путу ка Ваљевској Каменици);
 - Р-213 (4,5 km) од границе општине Косјерић до села Мравињци;
 - Р-270 (2,5 km) од границе општине Уб до насеља Попучке; и
 - Р-270а (14 km) од границе општине Коцељево до Грковог брда;
- 3) модернизација постојећих **локалних путева** и изградња/доградња краћих деоница за саобраћајно повезивање центара у мрежи насеља и туристичке понуде Општине
 - деоница Белошевац–Попучке (Иверак) дужине око 2 km, ради повезивања Л-1029 и Л-1031 у Белошевцу са М-4, Л-1006 и Л-1003 у Попучкама;
 - деоница Ерачко гробље–Јаутински вис–Бранковина–Бабина Лука дужине око 13 km на путном правцу који би требало предложити за категоризацију у регионални пут, ради повезивања са Р-207а у В.Каменици ка Осечини, са М-21 код Бранковине ка Шапцу и са Р-270 у Бабиној Луци ка Убу; и
 - етапна модернизација и доградња краћих деоница укупне дужине око 30 km, ради остваривања попречних веза путних праваца, тј. саобраћајног прстена у југозападном и јужном делу подручја Општине, како би се омогућио прелаз из слива у слив и повезивање заједница насеља и центара, и то деоница: Ставе-Ситариче-Кунице (модернизација постојећег локалног пута Л-1016 дужине 7,5 km), Бебића Лука (Вујиновача)–Вујићи (Р-111) (продужетак локалног пута Л-1018 модернизацијом постојећег некатегорисаног пута дужине око 3 km), Брезовица–мост преко Сушице–Селаца (изградња моста преко Сушице и локалног пута до Селака дужине око 3 km), Горње Лесковице–Бачевци (модернизација постојећег локалног пута Л-1024 дужине 16,2 km до М-21, ради остваривања везе за Ластром, Букови–Дивчибарама и клисуром реке Градац).

Развој **железничког саобраћаја** и железничких пруга засниваће се на:

- 1) изградњи железничке пруге Ваљево-Лозница;

- 2) изградњи другог колосека железничке пруге Београд–Бар на деоницама Лајковац–Ваљево и Ваљево–Пожега;
- 3) реконструкцији железничког чвора у Ваљеву; и
- 4) реконструкцији и проширењу железничке станице у Дивцима.

Предвиђа се изградња индустријског колосека од железничке станице Дивци до производног погона "Каолин" у Лозници, као и индустријског колосека до планираног капацитета "Горење" у Ваљеву.

За развој **ваздушног саобраћаја** приоритет је фазна доградња и модернизација постојећег спортског у општини аеродром "Дивци", за пословно-туристичке и пољопривредне намене и отпрему/допрему одређених врста терета. Полетно-слетна стаза у првој фази би имала димензије 1 250 x 23 m, а у другој 1 685 x 30 m, с тим да би требало проверити могућности за обезбеђење ноћног слетања.

Формирање регионалног робно-транспортног центра предвиђено је у Ваљеву, како би се организовале претоварно-складишне и транспортне активности коришћењем путне и железничке инфраструктуре. Постоји и могућност формирања мањег робно-транспортног терминала или робно-дистрибутивног центра у Дивцима, ради укључивања капацитета ваздушног саобраћаја.

1.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Основни актери реализације стратегије развоја саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре су:

- Министарство за капиталне инвестиције,
- Републичка дирекција за путеве,
- Јавно железничко транспортно предузеће "Београд",
- Директорат цивилног ваздухопловства СЦГ,
- Општина и општинско јавно предузеће надлежно за локалне путеве,
- Регионална привредна комора Ваљево, и
- Приватни сектор.

У реализацији стратегије развоја саобраћајне инфраструктуре очекују се, поред средстава републичког и општинског буџета, јавних предузећа и посебних организација, и средства за "Пројекте рехабилитације саобраћаја у Србији" кроз Програм помоћи Светске банке (FY04), који је формулисан Стратегијом за подршку у транзицији Србији и Црној Гори (ТСС). Програмом је предвиђена рехабилитација магистралних путева М-4 на деоницама Лозница-Ваљево (73,5 km) и Ваљево-Ћелије (20,9 km) и М-21 на деоници Шабац-Ваљево (61,8 km) и пилот пројекат редовног одржавања регионалних путева на територији Колубарског округа.

Средствима републичког буџета и Републичке дирекција за путеве требало би да се реализује реконструкција и изградња магистралних путева – другог коловоза М-4 на деоници Ваљево-Ћелије (21 km) и североисточне деонице обилазнице Ваљева (за повезивање М-4 и М-21 у дужини од 3,5 km), као и асфалтирање и модернизација регионалних путева, док би модернизација и изградња деоница локалних и туристичких путева требало да се реализује средствима општинског буџета, уз партиципацију средстава Републичке дирекције за путеве. Планиране радове на развоју железничке инфраструктуре требало би да реализује Јавно железничко транспортно предузеће "Београд" средствима републичког буџета.

Поред тога, потребно је заинтересовати и привући стране инвеститоре/стратешке партнере за реализацију пројеката изградње аеродрома, железничког чвора у Ваљеву и робно-дистрибутивног и транспортног центра, првенствено применом система концесија.

Учешће Општине у припреми и реализацији планираних приоритетних радова и пројеката је прибављање потребног земљишта и његово утврђивање за (јавно) грађевинско земљиште.

2. РАЗВОЈ ЕНЕРГЕТИКЕ И ЕНЕРГЕТСКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (Карта 5)

2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

На подручју општине Ваљево нема лежишта угља, нафте и природног гаса. Тиме је подручје упућено на снабдевање електричном енергијом и горивом из енергетског система Србије.

И поред централизованог система снабдевања топлотном енергијом у Ваљеву, проблем је што се на градском подручју налази 11 топлана и већи број блоковских и других котларница, тако да систем није рационалан у погледу одржавања и сигурности снабдевања потрошача.

Електропреносна и дистрибутивна мрежа је развијена и омогућава снабдевање скоро свих потрошача на подручју Општине. Ваљево представља значајан електроенергетски чвор и регионални центар у Републици. Преко Ваљева су изграђени далеководи 220 kV на правцу ТС Бајина Башта-Ваљево-Обреновац, далеководи 110 kV који повезују ТС Пожега са ТС Ваљево и ТС Ваљево са ТС Зворник и ТС Колубара, као и већи број далековода 35 kV. Као основни извор електричне енергије Општине служи ТС 220/110 kV Ваљево снаге 300 MVA. Инсталирана снага постојећих трафостаница (110/35, 35/10 и 10/0,4 kV) задовољава садашње потребе потрошача, а напајање из више праваца обезбеђује квалитетно и сигурно снабдевање електричном енергијом конзума Општине.

На подручју Општине једини енергетски **потенцијали** су угљни шкриљци, обновљиви извори енергије и хидропотенцијал малих хидроелектрана. Појаве угљних шкриљаца су откривене на простору између Ваљева и Мионице, реке Колубаре и Топлице, на површини од око 40 km². Степен истражености је релативно низак, јер систематска основна геолошко-технолошка истраживања нису довршена због недостатка финансијских средстава. Према процени, прогностичке потенцијалне резерве Д1 износе око 800 000 000 тона са садржајем керогена који се у узорцима креће од 1 до 13%. Доња топлотна вредност се креће на нивоу 2500 kJ/kg са укупном влагом и пепелом. Према метеоролошким подацима просечна дневна сума дозрачене енергије глобалног сунчевог зрачења на подручју Општине износи око 3,8 kWh/m² дан, односно у просеку око 1400 kWh/m² год. Биомаса представља значајан енергетски потенцијал који се данас користи највећим делом некомерцијално. Може се проценити да на овом подручју постоје веома перспективни геотермални региони које карактерише постојање природних и вештачких (бушотине) извора геотермалне енергије (Петница, Пауне).

Тежња за већим снабдевањем из сопствених извора енергије може се у наредном периоду остварити једино коришћењем малих хидроелектрана и обновљивих извора енергије. Децентрализована производња електричне енергије на планинском подручју Општине може се реализовати на 13 локација за мале хидроелектране снаге од 130 kW до 3,5 MW.

Постојећа ситуација у енергетици на подручју општине Ваљево одликују следећа **ограничења**: велика и нерационална потрошња енергије; старост и технолошка застарелост већине изграђених производних капацитета, смањена поузданост и ефикасност њиховог рада; недовољна заштита животне средине и непостојање реалних цена и паритета енергије. Посебно ограничење се јавља због нереализованог гасовода Београд-Лазаревац-Ваљево, који би омогућио прикључивање подручја на постојећи гасоводни систем Републике.

2.2. Циљеви

Основни **циљ** стратегије развоја енергетике Општине је да омогући њен одрживи развој, усклађен са енергетским, економским, еколошким, просторним и другим локалним специфичностима.

Други циљ је обезбеђење довољног, сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом свих потрошача на подручју Општине, ради спречавања депопулације и омогућавања дисперзије економских активности.

Трећи циљ је рационална употреба електричне енергије и повећање енергетске ефикасности, бржим увођењем нових технологија и обновљивих извора енергије.

2.3. РАЗВОЈ ЕНЕРГЕТИКЕ

Стратешка одређења одрживог развоја енергетике општине Ваљево јесу:

- 1) повећање енергетске ефикасности код производње, преноса, дистрибуције и потрошње енергије, путем доношења и обавезне примене стандарда енергетске ефикасности, економских инструмената и организационих мера;
- 2) интензивирање истраживања свих енергетских потенцијала у циљу повећања и проналажења нових резерви и њиховог ефикасног коришћења, јер је подручје општине Ваљево још увек недовољно истражено у погледу необновљивих (угаљ, угљни шкриљци) и обновљивих извора (геотермална енергија, ветар, сунчева енергија, биомаса);
- 3) веће коришћење нових и обновљивих извора енергије, а нарочито малих хидроелектрана, за аутономне и локалне сврхе, за потребе "мале" енергетике, ради задовољења нискотемпературних топлотних потреба;
- 4) одржавање и побољшање квалитета рада и поузданости постојеће електропреносне и дистрибутивне мреже изградњом нових (изградња ТС 110/X kV у Ваљеву и ТС 35/10 kV у Дивцима) и реконструкцијом постојећих електроенергетских објеката, ради њиховог довођења на максималну пројектовану снагу са циљем подржавања очекиване потрошње електричне енергије до 2020. године;
- 5) изградња магистралног разводног гасовода Београд-Лазаревац-Ваљево и гасификација широке потрошње и индустрије у Општини;
- 6) стимулисање развоја централизованог снабдевања топлотном енергијом путем изградње централне топлане у граду, ревитализације постојеће топлотне мреже и примене мерења код потрошача ради штедње и рационалнијег коришћења енергије; и
- 7) заштита предвиђених коридора енергетске инфраструктуре (електроенергетска, топлификациона и гасоводна мрежа).

2.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Да би се постигао високи степен укупне енергетске ефикасности у Општини, уз поштовање критеријума еколошке одрживости, досадашње планирање енергетских структура углавном "одозго" (тј. из управљачких центара енергетске привреде ЕПС и НИС) мораће убудуће, у складу са принципом децентрализоване производње, да се допуњује појачаним планирањем енергетских структура "одоздо", тј. углавном на нивоу локалних агломерација потрошача енергије – заједница насеља у Општини. У складу са Законом о енергетици јединица локалне самоуправе ће доносити планове развоја енергетике којима утврђује потребе за енергијом на свом подручју, као и услове и начин обезбеђивања неопходних енергетских капацитета. Тиме се Општини омогућава да преузме интегралну бригу о комуналној енергетици у складу са будућом Стратегијом развоја енергетике и енергетским билансом Србије.

Општина ће се договарати о неопходним инфраструктурним капацитетима за задовољење будућих потреба са републичким ресорним органом и јавним предузећима ЕПС и НИС.

Основне мере за реализацију стратешких циљева енергетике општине Ваљево обухватају усвајање планова и програма изградње енергетских капацитета. Планови и програми треба да обухвате све циљеве и интересе, носиоце реализације и редослед активности које је потребно предузети у тржишним условима привређивања.

Повећање коришћења расположивог хидропотенцијала малих хидроелектрана и обновљивих извора енергије може се остварити добијањем статуса повлашћених произвођача електричне и топлотне енергије у складу са Законом о енергетици.

У циљу бржег будућег коришћења природног гаса неопходно је приступити разради студијске и пројектне документације за гасификацију Општине.

3. РАЗВОЈ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА И ПОШТАНСКОГ САОБРАЋАЈА (Карта 6)

3.1. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ

3.1.1. Оцена стања, потенцијала и ограничења

Мрежна група општине Ваљево у организационом смислу припада транзитној централи Београд. У технолошком смислу месни телефонски саобраћај је организован на следећи начин: једна главна, 4 рејонске и 21 крајња телефонска централа. У погледу опслужености телефонским комуникацијама подручје Општине је са 30,6 тел./100 становника на нивоу републичког просека, са релативно високим степеном дигитализације мреже (85%), али са само три базне станице мобилне телефоније. Солидна је изграђеност мреже оптичких каблова.

На територији општине Ваљево налази се 17 јединица поштанске мреже са 32 шалтера у раду, тако да је задовољавајућа опслуженост подручја поштанским саобраћајем. У протеклом времену уведено је низ нових услуга: бизнис пошиљка, пословни пакет и др.

Потенцијал представља мрежа оптичких каблова, и то: магистралних оптичких каблова на правцу Београд-Ваљево-Ужице и Ваљево-Лозница, као и локалних оптичких каблова на правцу Ваљево-Дегурић-Драчић, Ваљево-Дивци-Мионица и на правцу према Лајковцу, Убу, Котешници, Голој Глави, Миличници, Оглађеновцу, Причевићу и Ставама.

Основно **ограничење** је недовољна покривеност већег броја насеља фиксном и бежичном (рурална радио) телефонском мрежом на брдско-планинском подручју. Неадекватно је решена мрежа за пренос података и интернет, а слаба је и покривеност територије Општине мобилним сигналом. Посебан проблем и ограничење су расположива финансијска средства.

3.1.2. Циљеви

Водећи рачуна да је добра телекомуникациона мрежа битан услов за развој и живот људи основни **циљеви** су:

- 1) постизање густине телефона од око 45 тел. на 100 становника,
- 2) равномернија покривеност свих делова Општине телекомуникационом мрежом (како за говор тако и за податке и интернет), посебно брдско-планинских делова подручја, са циљем подизања квалитета живљења локалног становништва и стварања услова за развој економских активности и туризма на том подручју; и
- 3) добра покривеност територије Општине сигналом мобилне телефоније.

3.1.3. Развој телекомуникација

За остваривање постављених циљева **стратешка опредељења** су:

- 1) у области фиксне телефонске мреже побољшање постојећег стања завршетком изградње и пуштањем у рад капацитета у Новом насељу у Ваљеву, Попучкама, проширењем централе и мреже у Ваљеву и друго;
- 2) изградња нових оптичких каблова, комутационих система и месних мрежа, и то;
 - оптичких каблова Драчић-Дивчибаре, Бранковина-Бабина Лука и Врагочаница-ок. Причевић/Ставе;
 - оптичких привода на ок Ваљево-Ужице за Лелић и Доње Лесковице, као и кабла Лелић-Поћута (у зависности од реализације водосистема "Стуборовни");
 - комутационих система у Дивчибарама, Лелићу, Поћути (замена аналогних дигиталним), Доњој Лесковици, Бабиној Луци и Врагочаници;
 - руралног радиотелефонског система (тачка-више тачка) за подручја насеља Таор, Брезовице, Вујиновача, Ребељ, Совач, као и делове околних насеља који нису покривени жичаном мрежом, и
 - месних (приступних) мрежа за централе Бабина Лука, Врагочаница и Доње Лесковице, као и проширење постојећих мрежа где је то потребно;

- 3) у области преноса података и интернета
 - укључивање чвора Ваљево на одговарајући начин у интернет мрежу Србије, а преко њега и свих његових истурених степена;
- 4) у области мобилне телефоније
 - изградња базних станица МТС (064 и 065) - Ваљево 4, 5 и 6, Бранковина, Брезовице, Ваљевска Каменица, Горња Буковица, Оглађеновац, Попучке, Поћута, Причевић, Кик (Совач) и Трипковићи (Лесковице); и
 - изградња око 30 планираних базних станица мреже МОБТЕЛ (062 и 063); и
- 5) у области дифузије радио и ТВ сигнала
 - потпуна ревитализација регионалног РТВ предајника "Маљен"; и
 - изградња предајног центра за дифузију локалног радио и ТВ програма у Ваљеву.

3.1.4. Актери и средства имплементације стратегије

Кључни актери - носиоци реализације постављених циљева биће "Телеком Србија" и МОБТЕЛ, као највећи телекомуникациони оператери и други оператери који у међувремену добију лиценце. У реализацији планираног развоја ретко насељених брдских подручја, услед недостатка сопствених средстава становништва, потребно је да се укључи шира заједница - општина Ваљево и Република Србија.

3.2. ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ

Постојеће стање поштанске мреже је задовољавајуће. Тренутно на један инсталирани шалтер долази 2302 становника, а на шалтер у раду 3022 становника. Недостатак представља просторни размештај поштанских јединица, које су у јужном делу Општине доста удаљене од појединих села.

У циљу побољшања постојећег стања, предвиђа се да минимално сваки центар у мрежи насеља, у првом реду центар заједнице села, буде опремљен одговарајућим бројем шалтера поштанске службе. Да би тај критеријум био задовољен неопходно је отворити нову поштанску јединицу у Доњој Лесковици.

4. РАЗВОЈ КОМУНАЛНЕ ОПРЕМЕ

4.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Комунална опремљеност на простору општине Ваљево може се оценити као неадекватна, посебно на сеоском подручју, док је ситуација нешто боља у општинском центру.

Најзначајнији проблем везан је за управљање отпадом и он се мора решавати системски за цело подручје Општине.

4.2. РАЗВОЈ КОМУНАЛНЕ ОПРЕМЕ

4.2.1. Депоновање отпада

Трајније решење третмана, односно управљања комуналним отпадом усклађиваће се са пропозицијама и условима дефинисаним у "Националној стратегији управљања отпадом" (коју је усвојила Влада Републике Србије 04.07.2003.)

Пројекција будуће продукције отпада и смећа зависе од: густине настањености, раста друштвеног производа, привредне делатности, начина прикупљања и сабирања, врсте евакуације.

Полазећи од пројекције становништва, дата је пројекција продукције отпада за град Ваљево (табела 1).

Табела 1. Пројекција продукције отпада у граду Ваљево до 2021. године.

Година	Број становника	Укупна спец.количина kg/ст/дан	Дневна продукција м ³ капацит.т. 256 kg/ м ³	Годишња продукција м ³	Кумулативно м ³
1991.	59.751	0.85	198	72.270	72.270
2002.	61.884	0.89	215	78.475	873.445
2011.	64.800	0.97	245	89.425	1.669.145
2016.	66.100	1.09	281	102.265	2.026.845
2021.	65.700	1.27	325	118.625	2.619.970

За решавање проблема санације постојеће депоније у Ваљево и дугорочно решавање проблема интегралног управљања комуналним отпадом, имајући у виду претходне радове на решавању проблема руковања комуналним отпадом у Ваљево, предлоге из планских докумената и захтеве нове стратегије управљања отпадом у Републици, потребно је сагледати три врсте, односно фазе задатака:

- I фаза – хитни задаци и активности за решавање проблема постојеће депоније,
- II фаза – задаци за средњорочно решење проблема управљања отпадом, и
- III фаза – задаци за дугорочно решење проблема управљања отпадом.

Неопходна је израда студије управљања отпадом на подручју Општине, а нарочито за управљање отпадом на сеоском подручју.

4.2.2. Гробља

Сахрањивање умрлих на подручју града Ваљева ће се убудуће обављати на Новом гробљу које је потребно плански проширити за око 2,5 ha.

Одлуком Општине забрањено је подизање гробница ван гробља на сеоском подручју, тј. сахрањивање умрлих становника на породичним гробљима. У насељима која немају гробље сахрањивање ће се обављати на месту које одреди надлежно комунално предузеће.

Потребно је обезбедити формирање, уређење и одржавање сточних гробаља на подручју Општине у складу са Правилником о начину нешкодљивог уклањања животињских лешева и отпадака животињског порекла и о условима које морају да испуњавају објекти и опрема за сабирање, нешкодљиво уклањање и утврђивање узрока угинућа и превозна средства за транспорт животињских лешева и отпадака животињског порекла (Сл.лист СФРЈ, број 53/89).

4.2.3. Пијаце

Постојећа зелена и сточна пијаца у Ваљево ће се задржати, уз неопходно побољшање саобраћајног приступа. Потребно је обезбедити услове за формирање и адекватно опремање зелене пијаце у секундарном центру Дивци и туристичком центру Дивчибаре. Формирање зелених пијаца у другим центрима у мрежи насеља усклађиваће се са развојем активности и потребама становника тих и њима гравитирајућих насеља.

4.3. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Актери и средства за имплементацију стратегије развоја комуналне опреме на подручју општине Ваљево су надлежна министарства, комунална предузећа у Општини, месне заједнице и одговарајуће невладине организације (нпр. Регионални центар за заштиту животне средине-РЕЦ).

Посебну пажњу треба посветити образовању – едукацији становништва по питању савремених концепата управљања отпадом, санитарног опремања локације за депоновање отпада, као и могућности стварања профита у овом процесу. На тај начин је могуће смањити отпор становништва по питању евентуалног лоцирања депоније на простору њихове месне заједнице.

VI СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ТУРИЗМА, ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРИРОДНИХ И КУЛТУРНИХ ДОБАРА

1. РАЗВОЈ ТУРИЗМА (Карта 7)

1.1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Туризам и рекреација на територији општине Ваљево, уз комплементарне активности (пољопривреду, занатство, итд.), представљају потенцијално врло значајну привредну и друштвену активност, првенствено због повољних природних услова, изузетних природних и културних вредности и близине београдског и дела војвођанског тржишта.

Највећи **потенцијал** за развој туризма има шири простор Ваљевских планина са туристичким центром Дивчибаре, уз активирање нове туристичке целине Повлен, интегрисане са будућом акумулацијом "Стуборовни". Потенцијали за планински туризам и рекреацију су првенствено у морфометријским, климатским и биолошким погодностима за планинарење и излете, активну рекреацију и боравак у очуваној природи. Зимски туризам и рекреација су по потенцијалима скромнији од летњег.

Подручје општине Ваљево потенцијално је значајан транзитни простор (правац север-југ Шабац-Ваљево-Ужице, правац запад-исток Београд-Ваљево-Лозница-Република Српска, железничка пруга Београд-Бар), посебно у летњој сезони због близине будућег аутопута према Републици Црној Гори, што с аспекта културолошког туризма (еколошки, споменички, научни, едукативни) може имати велики значај. Потенцијале за развој туризма имају град Ваљево и његова околина – Петница, као центар младих истраживача, с вредном природном и културном баштином, Бранковина с очуваним етно-вредностима, пределом и знаменитостима, Ваљевска Каменица с афирмисаним сеоским туризмом, као и туристички центар Дивчибаре, туристички комплекс "Повлен" и значајни културно-историјски споменици на територији Општине.

Актуелна туристичка и рекреативна понуда Ваљевских планина и већине осталих туристичких потенцијала Општине није довољно развијена и активирана. Посебан проблем представља недовољна доступност и развијеност саобраћајне, техничке и туристичке инфраструктуре за комплетирање и активирање туристичких центара и целина.

1.2. РАЗВОЈ ТУРИЗМА, ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКИХ ПРОСТОРА

Подручје општине Ваљево обухваћено је **туристичким рејонима** утврђеним Регионалним просторним планом, и то:

- 1) Маљенско-Суворским рејоном (МСР), коме припада северни део Маљена са туристичким комплексом и центром Дивчибаре;
- 2) Ваљевским рејоном (ВР), који обухвата Ваљево са околним насељима, природним и културно-историјским вредностима, ловиштем и др.; и
- 3) Повленско-Соколским рејоном (ПСР), коме припадају северни делови Повлена, Јабланика, Медведника, са туристичким комплексом "Ровни" и ски стадионом Повлен.

Најзначајнији су следећи постојећи и планирани туристички центри, места, комплекси и пунктови на територији општине Ваљево :

- 1) градски туристички центар Ваљево;
- 2) туристички центар Дивчибаре, који треба рехабилитовати и подићи на виши ниво квалитет туристичке понуде у простору;
- 3) планинска викенд насеља – Мравињци, Дебело брдо и Медведник;

- 4) значајнија туристичка насеља – Петница, Бранковина, Лелић, В.Каменица и Таор, с тежиштем на развоју домаћинског туризма;
- 5) комплекс ски стадиона "Повлен" на Повлену;
- 6) комплекс подбранског аква-ситија "Стуборовни";
- 7) природна и непокретна културна добра – клисура реке Градац, строги природни резерват Црна река, Петничка пећина и Таорска врела, манастир Пустиња, манастир Ћелије, црква Св.Јована у Јовањи, црква брвнара у Миличиници и други споменици културе; и
- 8) поједини центри у мрежи насеља, са специфичном туристичком функцијом – Пођута (Тубравић), Ставе (Бобова) и Доње Лесковице.

Насеље Пођута је центар туристичког подручја ослоњеног на понуду планираног ски стадиона Повлен и подбранског аква-ситија "Стуборовни". За насеље Таор је предвиђено да ће наставити да се развија као атрактиван пункт сеоског туризма. Лелић ће бити културолошки центар јужног дела Општине са манастирима Лелић и Пустиња и црквом Св.Јована у Јовањи.

Петница ће спортско-рекреативну функцију заснивати на термалним водама, уз интегрисану понуду природних (Петничка пећина) и културних добара (археолошко налазиште) и истраживачко-еколошког центра.

Бранковина ће развијати специфичне културолошке функције и попримити улогу центра духовности и културе националног значаја. Ваљевска Каменица, поред функција секундарног општинског центра, треба да представља и центар развоја туризма за Јаутинску подгорину, а са постојећом акумулацијом и потенцијално врло атрактиван туристички комплекс, ослоњен на капацитете домаћинског туризма околних села – Миличинице, Г.Буковице и др.

Према начину коришћења простора општине Ваљево, може се издвојити пет **зона са становишта погодности за развој туризма:**

- 1) Источна – Дивчибаре и Градац у оквиру МСР и Петница у оквиру ВР;
- 2) Јужна – Ваљевски карст (Лелићи, Лесковице), Маглеш, Мравинци и Таор у оквиру ПСР;
- 3) Западна – Повлен (са сливним подручјем акумулације "Стуборовни"), Медведник (са Завојштицом), Обница и Јабланица (горњи и средишњи делови сливова) у оквиру ПСР;
- 4) Средишња – Ваљево са Тешњаром, Видраком, Обницом, Јабланицом (доњи делови сливова) и Колубаром у оквиру ВР; и
- 5) Северна – Јаутинска подгорина са В.Каменицом, Бранковином у оквиру ВР и долином реке Уб.

Предуслов за активирање зона и предеоних целина је њихово међусобно саобраћајно повезивање, уз максимално коришћење постојеће путне мреже и железничког саобраћаја за организовање кружног кретања у функцији обједињавања и презентације туристичке понуде у простору Општине. Издвајају се три путна правца од посебног значаја за развој туризма, и то: (а) путни правац у северном делу подручја, побрђем између долина Тамнаве и Колубаре; (б) полукружни путни правац у југозападном и јужном делу подручја Општине за повезивање локалних путева попречним краћим деоницама између насеља Ставе-Ситарице-Кунице, Брезовица-Сушица-Селаца, Горње Лесковице-Бачевци; и (в) туристички пут на југу, гребеном Ваљевских планина са везом за железничку станицу Самар, где се може остварити најповољнија веза гребенског пута са пругом Београд-Бар.

Железничку пругу Београд-Бар требало би ставити у функцију развоја туризма продужетком линије "Беовоза" или увођењем периодичног (викенд) туристичког воза до станице у Ваљеву и даље до станица/службених места Градац, Ластра и Самар. Тиме би се омогућио јефтинији и бржи превоз излетника и туриста до најатрактивнијих предеоних целина средишње, источне, јужне и западне зоне у Општини.

1.3. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ТУРИСТИЧКЕ ПОНУДЕ

У оквиру маркетиншких активности на организацији туристичке понуде неопходно је презентирати све туристичке активности и садржаје, у првом реду путем тематских итинерера. Сваки итинерер би требало да има тематско, односно специфично обележје намењено различитим циљним групама туриста – путеви културе, етнолошко-еколошки путеви, спортско-рекреативне активности, спелеолошке авантуре, планинарске стазе, ловни, риболовни и други специфични садржаји и активности у простору Општине.

Општина, уз помоћ надлежног министарства, туристичких организација и туроператера, различитих невладиних и других (планинарске, спелеолошке и сл.) организација, требало би да:

- донесе програм презентације туристичких вредности и понуде;
- утврди и реализује програм уређења и опремања туристичких простора;
- формира организацију за пружање услуга креирања целогодишње обједињене туристичке понуде, која ће учествовати у свим туристичким активностима;
- организује едукацију локалног становништва (за домаћински туризам) и њиховог укључивања у туристичке програме на простору локалне заједнице;
- омогући едукацију и припрему туриста за упражњавање појединих активности (школе скијања, параглајдинга, спелеологије, алпинизма, оријентиринга и сл.);
- организује израду и новелацију туристичких информатора за територију Општине, а по систему тематских и саобраћајних итинерера и др.

2. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

2.1. ОЦЕНА СТАЊА, ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА

Према природним карактеристикама и степену загађености на подручју општине Ваљево, полазећи од критеријума из Просторног плана Републике Србије, јављају се зоне II и IV до VII категорије квалитета животне средине. Уже подручје града Ваљева припада II категорији загађености коју карактеришу проблеми са повишеном буком и загађењем из саобраћаја, прекорачење граничних концентрација сумпордиоксида и честица у зимском периоду, неадекватно руковање отпадним водама, индустријским и комуналним отпадом, те ризик од удеса при превозу и коришћењу опасних материја. У IV категорију могу се сврстати насеља са више од 1000 становника (Попучке, Горња Грабовица, Седлари, Горња Буковица, Лукавац) у којима постоје проблеми са третманом отпадних вода, одлагањем комуналног отпада и отпада из пољопривреде и неправилним коришћењем агрохемикалија. Петој и шестој категорији припадају насеља са мање од 1000 становника, укључујући и туристички центар Дивчибаре. Седмој категорији припадају ненасељени простори шумског земљишта и пашњака.

Према расположивим подацима главни узроци загађивања животне средине су незадовољавајућа комунална инфраструктура и услуге; саобраћај; металопераћивачка, хемијска и прехранбена индустрија.

У погледу заштите животне средине Општина се превасходно суочава са **проблемима**: управљања чврстим отпадом на целој територији Општине; управљања отпадним водама и развоја канализационе мреже у граду и на сеоском подручју, нарочито када је реч о заштити планиране акумулације "Стуборовни"; загађености ваздуха у Ваљеву и приградским насељима, услед неадекватно решеног грејања и саобраћаја, посебно транзитног саобраћаја кроз град.

На подручју општине значјни су **потенцијали** за развој водопривреде, шумарства, органске пољопривреде и туризма, под условом да се реализују циљеви и одговарајући услови заштите животне средине. Потенцијал представљају и подручја сврстана у IV до VI категорије квалитета животне

средине, на којима се са минимумом комуналног уређења простора могу остварити више категорије квалитета животне средине.

2.2. ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Приступ дефинисању стратегије заштите животне средине на подручју општине Ваљево заснива се на усвојеним стратешким документима на републичком нивоу, од којих су од кључног значаја Просторни план Републике Србије (1996), Водопривредна основа Републике Србије (2002) и Национална стратегија управљања отпадом-са програмом приближавања ЕУ (2003).

Просторним планом Републике Србије у области заштите животне средине утврђени су следећи општи **циљеви**:

- 1) очување квалитета животне средине; и
- 2) рационално коришћење природних ресурса, нарочито необновљивих или делимично обновљивих.

Основно стратешко **опредељење** је да се заштита животне средине обезбеђује интегрисањем аспекта заштите животне средине у све секторе и синтетна планска решења Просторног плана Општине, почев од намене земљишта, планирања унапређења саобраћаја, управљања токовима воде, енергије и отпада и сл. Полазећи од тога, заштита животне средине од загађивања ће се остваривати применом следећих **начела**:

- 1) предострожности за активности које могу да изазову негативне утицаје на околину или еколошки ризик, применом система процене утицаја развоја саобраћаја, привредних активности и изградње објеката на животну средину пре доношења инвестиционих одлука,
- 2) апсолутни приоритет има заштита изворишта водоснабдевања, зелених површина, заштићених природних и културних добара;
- 3) рационалног коришћења природних ресурса, а нарочито необновљивих и делимично обновљивих (фосилних горива, воде, енергије, минералних сировина);
- 4) рационалнијег и интензивнијег коришћења грађевинског земљишта;
- 5) заштите пољопривредног и шумског земљишта; и
- 6) смањења количине, повећања степена рециклирања и безбедног депоновање свих врста отпада.

2.3. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Стратегија заштите животне средине на простору општине Ваљево оствариваће се:

- 1) пројектовањем и извођењем радова на затварању, санацији и рекултацији постојеће депоније у Горићу;
- 2) планирањем регионалне санитарне депоније за рециклажу и одлагање отпада, која би опслуживала Ваљево, Косјерић, Мионицу, Коцељево, Осечину и Љубовију (како је предложено Националном стратегијом управљања отпадом) или истраживањем других могућности (напр. у коповима Тамнаве);
- 3) повећањем броја домаћинстава обухваћених системом сакупљања отпада, нарочито у сеоским насељима и развојем система компостирања отпада из пољопривреде;
- 4) смањењем емисије буке из саобраћаја и индустријских постројења;
- 5) побољшањем спровођења прописа о животној средини у индустрији увођењем ефективних регулаторних мера и економских подстицаја;
- 6) спречавањем инцидентних неконтролисаних испуштања загађујућих материја у ваздух, воде и земљиште (индустрија, становање, саобраћај и пољопривреда);
- 7) повећањем обима инвестиција за заштиту животне средине;
- 8) унапређењем система управљања заштитом животне средине у Општини и предузећима применом принципа из стандарда ЈУС-ISO 14 001;
- 9) развојем система мониторинга животне средине (ваздуха, вода, земљишта и буке);

- 10) успостављањем општинске службе за управљање заштитом животне средине;
- 11) развојем информационог система о простору и животној средини;
- 12) побољшањем информисања и обуком становништва за заштиту животне средине; и
- 13) обезбеђењем учешћа јавности у доношењу одлука које могу имати утицаја на квалитет животне средине.

2.4. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СТРАТЕГИЈЕ

Неадекватно поступање са комуналним отпадом један је од највећих и најургентнијих проблема Општине. Основни актери стратегије управљања отпадом су:

- Општина Ваљево и друге општине које ће користити регионалну депонију комуналног отпада,
- Министарство науке и заштите животне средине,
- Европска банка за реконструкцију и развој,
- Светска банка за инвестиционе програме,
- Општинска комунална предузећа, месне заједнице и становништво.

Средства за финансирање планирања, пројектовања и изградње регионалне депоније комуналног отпада обезбедиће се из општинских буџета, уз подршку Европске банке за реконструкцију и развој и Светске банке за инвестиционе програме.

Заштиту и унапређење квалитета вода до нивоа прописаних класа квалитета у сливу Колубаре спроводе Јавно водопривредно предузеће "Србијаводе" и Водопривредни центар "Сава-Дунав", мониторинг квалитета вода Републички хидрометеоролошки завод, а контролу примене прописаних мера заштите Републичка дирекција за воде при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Локални систем мониторинга квалитета ваздуха обезбеђује Општина преко посебних програма, у сарадњи са стручним организацијама.

Привредна предузећа и организације дужни су да свој еколошки учинак одржавају на нивоу прописаних норматива и стандарда.

3. ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА (Карта 8)

3.1. ЗАШТИТА ПРИРОДЕ И ПРИРОДНИХ ДОБАРА

3.1.1. Оцена стања

Природне целине обухватају морфолошке и сливне површине општине Ваљево. Морфолошке целине су планинско подручје, подгорина и долињско подручје.

Планинско подручје обухвата северни део масива Ваљевских планина, односно Маљен, Повлен, Јабланик и Медведник. Издваја га изохипса од око 600 мнв на северу, планински гребен на југу, граница општина Мионица и Пожега на истоку и граница општина Осечина и Љубовија на западу. Планинско подручје покрива укупно око 228 km² или 25.2% територије општине Ваљево.

Подручје Подгорине обухвата дно и ниже делове Ваљевске котлине у којој су горњи ток Колубаре и притоке Јабланица, Обница, Градац и горњи ток реке Уб усекли плитке долине уоквирене изохипсом од око 600 мнв на југу и ниским побрђем на северу, истоку и западу. Подручје Подгорине обухвата укупно око 490 km² или 54.1% територије општине Ваљево.

Долинско подручје обухвата средњи ток Колубаре и Уба и уоквирено је ниским побрђем на југу и западу, границом општине Мионица на истоку, Коцељева и Уба на северу. Долинско подручје покрива укупно око 186 km² или 20.6% територије општине Ваљево.

Предеоне целине представљају подручја која одликује прожимање природних и антропогених, историјско-цивилизацијских и културних фактора, које чине простор Општине препознатљивим и аутентичним. Предеоне целине општине Ваљево су Бранковина, Колубара и Лелић. Предео Колубаре обухвата простор источно и северно од Подгорине, односно од Јаутинске косе и реке Градац према истоку и реци Љиг и Бабалучке косе, тј. Словца према југу. Предео Лелића обухвата карстне делове слива реке Градац и Сушице. Предео Бранковине обухвата насеље Бранковину са побрђем на западу и долином реке Рабас на истоку.

3.1.2. Циљеви

Општи **циљеви** заштите природе и природних добара, као сегмента укупног система заштите животне средине, јесу:

- 1) очување биолошке разноврсности, то јест специјског, екосистемског и генетичког диверзитета;
- 2) очување гео-наслеђа кроз заштиту геолошких, геоморфолошких, хидрографских, педолошких, археолошких и дендролошких места и феномена;
- 3) очување одлика природних и предеоних целина;
- 4) очување или пажљиво, ограничено коришћење фонда биљних и животињских врста обухваћених Уредбом о заштити природних реткости; и
- 5) рекултивација (ремедијација) простора оштећених изградњом објеката и другим грађевинским радовима или експлоатацијом минералних сировина; као и санација жаришта ексцесивне и јаке ерозије.

3.1.3. Заштита природних добара

На територији општине Ваљево **заштићена** су следећа **природна добра**:

- 1) **Клисура реке Градац**, предео изузетних одлика површине 1 268,07 ha, стављена под заштиту као природно добро од великог значаја - II категорија. Обухвата клисуру реке Градац, са атрактивним геоморфолошким карактеристикама (Дегурићка, Краљева, Висока и Градска пећина, споменик природе Баћина пећина), хидрографским обележјима водотока, хидрогеолошким особеностима сливног подручја, стаништем ретких и угрожених биљних и животињских врста, сложеним и различитим шумским екосистемима и спомеником културе од великог значаја - Манастир Ђелије. Установљен је режим заштите III степена којим су сви радови и активности у простору условљени очувањем природних вредности и заштитом биодиверзитета.
- 2) **Петничка пећина**, споменик природе површине 8,10 ha, сврстана у заштићена природна добра од великог значаја - II категорија, као јединствен спој геоморфолошких, хидролошких и археолошких обележја, будући да представља подземни крашки облик интересантне морфологије са специфичним и ретким хидролошким својствима; станиште различитих врста слепих мишева (Chiroptera) и археолошко и палеонтолошко налазиште. На заштићеном простору споменика природе дозвољена су спелеолошка, хидролошка, фаунистичка и археолошка истраживања, уређење, конзервација и презентација споменика природе.
- 3) **"Црна река"**, строги природни резерват површине 60,16 ha, са мешовитим шумским састојинама на месту званом "Црна река" на планинском масиву Маљен, које чине: бели и црни бор, бреза, буква, нешто јеле, храста китњака, јаребике и других врста. Установљен је режим заштите I степена, којим су забрањене све активности, осим активности на заштити биодиверзитета.
- 4) **Орахова стабла** (*Juglans regia*) стављена су под заштиту као угрожена биљна врста на подручју Општине. Забрањена је сеча и оштећења која могу да проузрокују уништење сваког појединог ораховог стабла, док се болесна стабла и стабла намењена за коришћење у научне сврхе могу сећи само на основу општинског акта.

Таорска врела су предложена за заштиту од стране Завода за заштиту природе Србије као споменик природе - значајно природно добро III категорије од локалног, општинског значаја. Предлогом је обухваћен природни амфитеатар изворишта Таорског врела од корита Скрапежа до заравни изнад врела, укључујући и просторну челенку леве периодске притоке врела, површине 54,06 ha.

Ваљевске планине су евидентирани за заштиту потенцијално као **парк природе**. Границе овог подручја оријентационо су утврђене Регионалним просторним планом. Концепт заштите Ваљевских планина односи се на рационално коришћење и заштиту ресурса и усмерен је на планове развоја туризма, рекреације, производњу хране (воћарство, сточарство), инфраструктурно опремање, очување ресурса (воде, шуме, земљишта), уз акценат на очувању биолошке разноврсности. Овим природним добром биће обухваћена заштићена природна добра – клисура реке Градац, Петничка пећина и строги природни резерват Црна река.

3.2. ЗАШТИТА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

3.2.1. Оцена стања

На подручју општине Ваљево утврђена су 43 непокретна културна добра, а евидентирано шест непокретних културних добара која уживају претходну заштиту и пописано 89 археолошких локалитета. Највећи број утврђених (26) и сва евидентирана непокретна културна добра су лоцирана у Ваљеву.

Међу непокретним културним добрима доминантно су заступљени споменици градске архитектуре (21), затим сакрални (12) и објекти народног градитељства (9), нешто је мање археолошких налазишта (5), док је категорисан само један споменик техничке културе (хидроцентрала у Дегурићу).

Заштићено је седам непокретних културних добара од **изузетног и великог значаја**, и то:

- 1) од изузетног значаја - чаршија Тешњар у Ваљеву; и
- 2) од великог значаја – црква брвнара у селу Миличиници, манастир Пустиња, црква Св.Јована у Јовањи, манастир Ћелије, кула Ненадовића и знаменито место Бранковина.

За 34 од 43 проглашена непокретна културна добра установљене су границе заштићене околине. Само за једно добро – цркву брвнару у Миличиници утврђене су зоне са диференцираним режимима заштите, коришћења и изградње простора. Примењен приступ може да послужи за дефинисање и редефинисање заштићене околине и утрђивање зона заштите за остала проглашена непокретна културна добра.

Основна **ограничења** за ефикаснију заштиту непокретних културних добара јављају се услед недостатка планске документације и одговарајућих урбанистичких планова, у првом реду за Бранковину; неорганизоване презентације и туристичке промоције споменичког наслеђа; недовољне доступности споменичког наслеђа услед некавалитетне мреже путева и осталих инфраструктурних система; неадекватне намене и губитка основне функције непокретних културних добара, у првом реду народног градитељства; непланске изградње у заштићеној околини добара; неефикасности инспекцијског надзора и извршења решења о обустављању радова и рушењу објеката и недовољне сарадње општинске управе и службе заштите споменика културе.

3.2.2. Циљеви

Основни **циљеви** заштите непокретних културних добара су:

- 1) утрђивање граница заштићене околине, зоне са прелазним режимом заштите простора и/или шире зоне заштите категорисаних непокретних културних добара, са диференцираним режимима коришћења, уређења и изградње простора, којима ће се, поред забрана, утврдити и могућности за развој комплементарних активности (туризма, пољопривреде и сл.) и изградњу простора у функцији презентацији споменичког наслеђа и развоја локалне заједнице;
- 2) спровођење интегралне заштите непокретног културног добра и простора заштићене околине и зона заштите;

- 3) повећање доступности непокретних културних добара, побољшањем квалитета локалне путне мреже и њихове презентације јавности;
- 4) утврђивање адекватне намене и корисника непокретних културних добара у јавном/државном власништву, ради ефикасније заштите, презентације и економског вредновања добра; и
- 5) спровођење категоризације и рекатегоризације највреднијих непокретних културних добара.

3.2.3. Приоритети заштите непокретних културних добара

Приоритети у заштити *археолошких налазишта* су:

- 1) обављање истраживања пописаних археолошких налазишта и спровођење процедуре евидентирања, категоризације и стицања статуса културног добра;
- 2) спровођење категоризације највреднијих археолошких налазишта, у првом реду неолитског налазишта испред Петничке пећине; и
- 3) ефикаснија заштита пећинских археолошких налазишта у оквиру интегралне заштите природних простора кањона реке Градац и горњих токова Јабланице и Обнице.

Приоритети у заштити *споменика културе* су:

- 1) ревалоризација и рекатегоризација споменика културе, у првом реду манастира Пустине (у изузетан значај); објекта народног градитељства, у првом реду Бебића Луке (у велики значај), објекта градске архитектуре у урбаним и насељима која су некада била седишта среза или општине (В.Каменица); као и ревалоризација ради спровођења процеса скидања заштите са појединих споменика, којима је измењен аутентичан изглед (пример куће Д.Дудића и Клинцима);
- 2) дислокација појединих објекта народног градитељства у етно фолклорне комплексе поред знаменитог места Бранковина и Бебића Луке;
- 3) спровођење комплетних мера техничке заштите са обновом категорисаних објекта културе, према утврђеним и верификованим конзерваторским елаборатима, у првом реду куле Ненадовића у Ваљеву; и
- 4) утврђивање адекватне, тј. промена намене и корисника за слабо одржаване и немарно чуване објекте великог значаја.

Приоритети у заштити *просторно-културно- историјских целина и знаменитих места* су:

- 1) ревалоризација, категоризација и спровођење мера техничке заштите целине Бебића Луке и њено укључивање у туристичку понуду Општине;
- 2) диференцирање простора проглашене заштићене околине знаменитог места Бранковина (површине 770 ha) на зону непокретног културног добра и зоне са различитим режимима заштите простора, и то: зону заштићене околине, зону са прелазним режимом коришћења и изградње простора и ширу зону заштите, тако да се у зони са прелазним режимом и широј зони заштите омогући развој појединих активности, контролисана изградња туристичких и спортско-рекреативних садржаја, уређење и обнова постојећих насеља и регулација непланске изградње; и
- 3) формирање етно-фолклорног комплекса, у сарадњи са приватним сектором, у једној од зона заштите простора знаменитог места Бранковина, у првом реду преношењем угрожених објекта народног градитељства везаних за породицу Ненадовић.

3.3. АКТЕРИ И СРЕДСТВА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Актери реализације заштите природних и непокретних културних добара су:

- Министарство науке и заштите животне средине,
- Министарство културе и медија,
- Завод за заштиту природе Србије,
- Републички завод за заштиту споменика културе и Завод за заштиту споменика културе Ваљево,

- Општина Ваљево,
- Корисници и власници добара.

Основне мере имплементације стратегије заштите и презентације природних и непокретних културних добара су: израда средњорочних програма заштите, развоја и уређења простора заштићених добара, обезбеђивање средстава ресорних министарстава, буџета Општине и приватног сектора за остваривање заштите, обезбеђивање подршки разних политика (пореске, земљишне и др.) за заштиту и презентацију добара.

VII СТРАТЕГИЈА И ПРИОРИТЕТИ УРЕЂЕЊА И ИЗГРАДЊЕ ПРОСТОРА

1. ОЦЕНА СТАЊА, ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА

Основна одлика је да преовлађује **непланско коришћење, уређење и изградња простора** Општине. Један од разлога је што је за подручје Општине постојао (до пре три године) само један донет/важећи плански документ. Нису постојала правила уређења и изградње простора, нити дугорочни и средњорочни програми уређења грађевинског земљишта (градског и осталог) за подручје Општине. Постојећи начин управљања грађевинским земљиштем одвија се у условима слободног промета земљишта, одсуства тржишних механизма и институција и релативно компликованих административних процедура.

Другим речима, не може се говорити о непланској изградњи у ситуацији када нема планских докумената, општинских аката, политике управљања грађевинским земљиштем, ни других усмерења за кориснике простора (грађане, јавни и приватни сектор) и када се не примењују расположиви инструменти контролног система, већ се може говорити о одсуству усмеравања и управљања развојем, коришћењем и изградњом простора.

Најинтензивнија изградња и највеће густине насељености изграђеног простора су, поред Ваљева, у приградским насељима Седлари (31,5 ст/ха), Петница (22,4 ст/ха), Попучке (22 ст/ха), Белошевац (20 ст/ха) и Рађево Село (16,4 ст/ха), у насељима дуж магистралног пута М-4 ка Београду - Дивци (21,7 ст/ха), Веселиновац (19,7 ст/ха), Лукавац (19,2 ст/ха), Лозница (17,2 ст/ха) и Кланица (15,6 ст/ха), затим насељима дуж старог пута за Београд - Јасеница (19,6 ст/ха) и Дупљај (18,7 ст/ха), насељима дуж магистралног пута М-21 ка Ужицу - Дегурић (19 ст/ха), Белић (18,5 ст/ха), Бујачић (16,8 ст/ха), Бранговић (15,9 ст/ха) и Драчић (15,3 ст/ха), као и насељима дуж регионалног пута Р-259 за Мионицу - Клинци (17 ст/ха) и Жабари (16,3 ст/ха).

У 2002. у односу на 1991. годину јавља се врло мало повећање укупног броја станова и њихове површине. Дошло је до смањења броја настањених станова, тако да се креће око 87% укупног броја станова у Ваљеву, 73% у приградским и 69% у сеоским насељима. Највећи је пораст броја ненастањених и повремено коришћених станова. Њихово учешће је око 19% у укупном броју станова у Општини, односно 12% у градским, 26% у приградским и 30% у сеоским насељима. Другим речима, скоро петина стамбеног фонда Општине се више не користи или се само повремено користи. У свим заједницама насеља најизраженији је пораст ненастањених станова, чији је број порастао најмање за четвртину (заједница насеља Драчић), а највише једанаест пута (заједница насеља Тубравић) у односу на број ненастањених станова у 1991. години.

Основно **ограничење** за наставак испољених тенденција ширења Ваљева је заштита најквалитетнијег пољопривредног земљишта од пренамене у грађевинско земљиште у долини Колубаре, низводно од Ваљева. Друго су геотехничка ограничења за изградњу у најнижем делу Колубарске котлине, који је угрожен високим подземним водама, локалном нестабилношћу терена и сеизмичким ризиком од земљотреса јачине 8⁰ MSC. Треће значајно ограничење за изградњу објеката су плавне зоне реке Колубаре и њених притока, са високим водостајима бујичног типа.

У насељима без одлика урбаног начина изградње и уређења простора, ограничење је изражена дезорганизација и дерегулација изградње објеката, тако да је врло тешко увести минимум урбаног, комуналног и грађевинског реда.

Ограничење за рационалнију организацију и уређење простора представљају ниске густине настањености у већини приградских и свим сеоским насељима, као и појединим зонама урбаних насеља.

Потенцијал представља промена намене простора од претежно стамбене у пословно-стамбене намене/објекте дуж свих поменутих путних праваца, насеља и централних зона Ваљева. То указује на тенденцију интензивнијег коришћења простора и повећање вредности грађевинског земљишта.

Потенцијал за рационалније и ефикасније коришћење простора имају насеља са одликама или са зачетком урбаног начина изградње и уређења простора, као и сеоска насеља са очуваном организацијом атара и насеља и традиционалним начином изградње објеката.

2. УРЕЂЕЊЕ И ИЗГРАДЊА ПРОСТОРА

Један део стратегије је **обезбеђење и уређење простора за коридоре инфраструктурних система, будућу стамбену и изградњу производних и услужних капацитета, као и заштита ресурса и вредности у простору Општине.**

За ефикасну реализацију тог стратешког опредељења неопходна је целовита трансформација система управљања грађевинским земљиштем (почев од утврђивања јавног грађевинског земљишта, преиспитивања и диференцијације постојећих накнада за коришћење грађевинског земљишта у односу на стварне погодности коришћења локација и накнада за уређивање грађевинског земљишта у односу на подстицање или ограничавање појединих намена и активности и др.) и одговарајуће пореске олакшице и субвенције за финансирање саобраћајне и комуналне инфраструктуре.

Приоритет има израда и/или ревизија урбанистичких планова и урбанистичких пројеката за:

- деонице магистралних инфраструктурних коридора – коридора обилазнице Ваљева, коридора магистралног пута М-4 и железничке пруге Београд-Бар на деоници Попучке-граница Општине и коридора магистралног пута М-21 на деоницама граница Генералног плана Ваљево-Дегурић-Драчић и граница Генералног плана Ваљево-Г.Грабовица-Бранковина, којима треба обухватити заштитне појасе (обилазница), односно катастарске општина које коридори пресецају;
- приградска насеља - Белошевац, Петницу, Седларе и Рађево Село;
- центре заједнице села и насеља са специфичним функцијама - Бранковину и Пођуте;
- туристички центар Дивчибаре, са ширим обухватом од важећег генералног плана;
- као и израда одговарајућег просторног и/или урбанистичког плана за изабрану локацију регионалне депоније комуналног отпада, ван подручја општине Ваљево.

Приоритет је истовремена израда **програма санације**, реконструкције и довођења у урбанистички и грађевински ред већ изграђених просторних целина око Ваљева, у првом реду оних које су уз магистралне и поједине регионалне и локалне путне правце, и у туристичком центру Дивчибаре.

Опредељење и обавеза у изради урбанистичких планова, програма санације и реконструкције простора, управљању и уређивању грађевинског земљишта је **повећање густина насељености и изграђености и интензивирање коришћења постојећег** (јавног и осталог) **грађевинског земљишта**, ради његовог рационалнијег опремања саобраћајном, комуналном и социјалном инфраструктуром.

До доношења Просторног плана Општине у приградским насељима Попучке, Петница, Белошевац, Бујачић, Дегурић, Рађево Село, Доња Грабовица и Јасеница, као и у насељима Дивци, Лукавац, Лозница, Веселиновац и Дупљај треба тежити постизању густине насељености претежно изграђеног простора од 30 ст/ха, а у секундарним и центрима заједнице села од 20 ст/ха. Програмом за израду Генералног плана Ваљева предвиђа се повећање густина са 30-150 ст/ха на минимум 50 ст/ха за зоне индивидуалног становања до максимум 250 ст/ха у централним зонама Ваљева.

Једно од стратешких опредељења је да се Просторним планом Општине генерално утврде **зоне за изградњу и зоне са различитим степеном и режимом заштите простора** (природних ресурса, природног и културног наслеђа, појасева инфраструктурних система) у којима се забрањује или ограничава изградња. За зоне заштите простора утврђене просторним планом, Општина ће доносити

или ревидовати одговарајући акт. За зоне изградње и зоне са режимом ограничене изградње Просторним планом Општине ће се утврдити правила изградње и уређења простора до доношења одговарајућег урбанистичког плана.

Просторним планом Општине у делу његове имплементације биће утврђена правила уређења и изградње простора, с идејом да се заштите путни појасеви, појасеви осталих инфраструктурних система и пољопривредно земљиште од непланске изградње. Основна мера је повећање густина изграђености, чиме би се омогућила заштита пољопривредног земљишта од нове изградње.

До доношења Просторног плана Општине опредељење и обавеза у изради урбанистичких планова, програма санације и реконструкције просторних целина, управљању и уређивању грађевинског земљишта је да се планира **мешовита намена** и погусти изградња у појасу ширине 200-250m дуж планираних сервисних саобраћајница поред проширеног профила **магистралног пута М-4 на деоници граница Генералног плана Ваљева-Дивци-граница Општине**, као и у појасу исте ширине на одстојању од минимум 5 m од ивице путног земљишта локалног пута **Л-1029 у насељу Белошевац**. У зонама ван тих појаса ка реци Колубари и у плавним зонама њених притока не може се планирати изградња или санкционисати/легалитовати изграђени објекти.

Идеја је да се Просторним планом Општине и утврђеним правилима уређења и изградње простора омогући избегавање свих облика непланске изградње (што није увек исто као и бесправна изградња), чиме би се, у првом реду, обезбедиле финансијске уштеде у будућој изградњи (доградњи и сл.) путева, производних и услужних капацитета, туристичких садржаја, стамбених зона и сл.

РАДНИ ТИМ

ФАЗА

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА ОПШТИНЕ ВАЉЕВО

Руководилац: др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

Одговорни планери: др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

Весна Јокић, дипл. просторни планер

Ужи радни тим

Синтезни тим:

др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.
Проф. др Димитрије Перишић, дипл. географ
Весна Јокић, дипл. просторни планер

Консултанти:

Проф. др Димитрије Перишић, дипл. географ
Слободан Митровић, дипл.инж.арх.

Радни тим:

СТРАТЕГИЈА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.
Проф. др Димитрије Перишић, дипл. географ

ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ

др Марија Николић, дипл.инж.пољопривреде

ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ШУМА И ШУМСКОГ ЗЕМЉИШТА И РАЗВОЈ ЛОВСТВА

Проф.др Милан Медаревић, дипл.инж.шумарства

ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ВОДА И РАЗВОЈ ВОДОПРИВРЕДНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Проф.др Бранислав Ђорђевић, дипл.инж.грађ.

ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ, РАЗВОЈ И РАЗМЕШТАЈ ИНДУСТРИЈЕ И МСП

мр Душан Банићевић, дипл. екон.
др Славка Зековић, дипл. просторни планер

СТАНОВНИШТВО

Весна Јокић, дипл. просторни планер

МРЕЖА НАСЕЉА

др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

ЈАВНЕ СЛУЖБЕ

Весна Јокић, дипл. просторни планер
др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

КОМУНАЛНА ОПРЕМА

мр Бошко Јосимовић, дипл. просторни планер

САОБРАЋАЈ И САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА

Илија Албрехт, дипл.инж.саоб.

ЕНЕРГЕТИКА И ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА

Проф.др Ненад Ђајић, дипл.инж.маш.

ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ И ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ

Радован Јовановић, дипл.инж.електро.

ТУРИЗАМ, ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКИХ
И РЕКРЕАТИВНИХ ПРОСТОРА

Слободан Митровић, дипл.инж.арх.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Др Божидар Стојановић, дипл.инж.технол.

ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ДОБАРА

Завод за заштиту природе Србије

ЗАШТИТА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Завод за заштиту споменика културе Ваљево

СТРАТЕГИЈА И ПРИОРИТЕТИ УРЕЂЕЊА И ИЗГРАДЊЕ ПРОСТОРА

др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

Весна Јокић, дипл. просторни планер

КАРТЕ

Весна Јокић, дипл. просторни планер

Драгољуб Кујовић, грађ.техн.

Редакција текста:

др Марија Максин-Мићић, дипл.инж.арх.

Проф. др Димитрије Перишић, дипл. географ

др Марија Николић, дипл.инж.пољопривреде

Техничка припрема:

Слађана Недељковић